

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra speciální pedagogiky

POSTOJ SPOLEČNOSTI K OSOBÁM
S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

THE ATTITUDES OF SOCIETY TO PEOPLE
WITH MENTAL DISABILITIES

Bakalářská práce

Autor bakalářské práce: Adéla Brožová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Pavlína Šumníková, Ph. D.

Studijní obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinovaná

Bakalářská práce byla dokončena: Duben 2011

Závazně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Postoj společnosti k osobám s mentálním postižením vypracovala samostatně. Všechny prameny a literatura použité v této práci byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Chotěšově 4. 4. 2011

Adéla Brožová

Děkuji vedoucí práce, paní Mgr. Pavlíně Šumníkové, Ph. D., za odborné vedení a poskytnutí cenných rad a informací při tvorbě mé bakalářské práce.

Adéla Brožová

ANOTACE

Tématem bakalářské práce jsou postoje lidí v současné společnosti k osobám s mentálním postižením. Práce si klade za cíl zmapovat postoje, předsudky a názory veřejnosti k této skupině osob. Jedním ze závěrů práce je porovnání možných úhlů pohledu lidí většinové společnosti a lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidem s mentálním postižením. Cílem je nastínit možné klady a inspiraci pro práci s lidmi s mentálním postižením.

Teoretickým východiskem pro tuto bakalářskou práci bude teorie týkající se problematiky člověka s postižením, klasifikace mentální retardace a nahlédnutí do současného vztahu společnosti k lidem s mentálním postižením. Pozornost bude věnována definici termínů postoj, předsudek či stereotyp a jejich významu při utváření vztahů ve společnosti včetně vývoje postojů společnosti k osobám s postižením.

Pro výzkumné šetření bude použita kvantitativní metoda sběru dat, technikou sběru dat bude dotazník.

Klíčová slova:

postoje společnosti, předsudky, stereotypy, mentální postižení, podpora, komunikace, stigmatizace, infantilizace.

ANNOTATION

The topic of this study is „The attitudes of society to people with mental disabilities“ and proposes to map over a public's attitudes, prejudices and opinions towards those kind of people. One of the conclusions is a comparison of majority public's point of views and people who actively and vocationaly put brain to support of people with mental disabilities. This study aims to outline eventual positives and inspiration for work with people with mental disabilities.

Theoretical resource for this study is the theory relating to people with mental disabilities problem, mental retardation classification and an aspect of contemporary relationship between society and people with mental disabilities. The attention will be paid to definition of terms like an attitude, prejudice or stereotype plates and their value at forming of society relations including development of society attitudes to people with mental disabilities.

For the investigation will be used a quantitative mothod of data collection and for method of data collection will be used a question-form.

Key words:

society attitudes, prejudices, stereotype plates, mental disability, support, communication, stigmatization and infantilization.

OBSAH

ÚVOD	8
1 ČLOVĚK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	10
1.1 Klasifikace mentálního postižení	10
1.2 Modely podpory	11
2 POSTOJE	13
2.1 Složky postojů	13
2.2 Funkce postojů	13
2.3 Vývoj postojů	14
2.4 Změny postojů	15
2.5 Postoje společnosti k lidem s postižením	15
2.6 Vývoj postojů společnosti k právům osob s postižením	16
3 PŘEDSUDKY A STEREOTYPY	19
3.1 Možnosti narušování předsudků a stereotypů	19
3.2 Předsudky společnosti a terminologie vztahující se k mentálnímu postižení	20
4 ČLOVĚK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	21
4.1 Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách	21
4.2 Komunikace s lidmi s mentálním postižením	22
4.2.1 Stigmatizace a infantilizace lidí s mentálním postižením	23
4.3 Současné možnosti pozitivního posilování postojů společnosti k osobám s mentálním postižením	25
4.3.1 Příprava lidí s mentálním postižením na začlenění na otevřeném trhu práce	25
4.3.2 Bydlení lidí s mentálním postižením v bytě za podpory asistenta	26
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	27
5.1 Popis výzkumného šetření	28
5.2 Charakteristika člověka s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	32
5.3 Seberealizace lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti.....	35
5.4 Přínos lidí s mentálním postižením pro společnost z pohledu	

	dotázaných zástupců společnosti.....	36
5.5	Životní pocit lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti.....	39
5.6	Vlastnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	41
5.7	Pocity dotázaných zástupců společnosti při setkání s lidmi s mentálním postižením	44
5.8	Zneužitelnost žen a mužů s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	45
5.9	Posouzení reálnosti a splnitelnosti přání lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	46
5.10	Názory dotázaných zástupců společnosti na způsob bydlení lidí s mentálním postižením	47
5.11	Pracovní zařazení lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	49
5.12	Finanční ohodnocení lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	51
5.13	Práva a možnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	53
5.14	Prožívání a volní vlastnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	54
5.15	Charitativní akce pořádané ve prospěch lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti	57
5.16	Kdo by měl lidem s mentálním postižením dle názorů dotázaných zástupců společnosti nejvíce pomáhat	60
5.17	Míra informovanosti dotázaných zástupců společnosti o životě a potřebách lidí s mentálním postižením	61
	SHRNUTÍ	64
	ZÁVĚR	69
	POUŽITÉ ZDROJE	77
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	74
	PŘÍLOHY	75

ÚVOD

Tak, jak se jednotliví lidé i společnost jako celek vyvíjí, může docházet také ke změnám v postojích společnosti k lidem se znevýhodněním. Zvláště lidé s mentálním postižením mohou vzhledem k jinakosti svých projevů či vzhledu poutat zvýšenou pozornost druhých lidí. Tato odlišnost lidí s mentálním postižením s sebou dle mého názoru přináší možnost odlišného přístupu a interakce ze strany ostatních osob k těmto lidem.

Vzhledem k tomu, že se sama profesně věnuji podpoře lidí s mentálním postižením, přemýšlím při běžném vzájemném setkávání těchto „dvou skupin“, jehož bývám svědkem i přímým účastníkem, o tom, co si nejspíše lidé o lidech s mentálním postižením myslí, jak je vnímají, jací jim připadají. Přemýšlím nad tím, co udělat pro to, aby se rozdíly mezi oběma skupinami staly co nejmenšími, při zachování podmínky, že každý člověk je originální a měl by mít možnost tuto svoji originalitu projevit.

Přemýšlím také nad svojí vlastní rolí v celém procesu setkávání lidí s mentálním postižením s lidmi jinými a naopak. Uvědomuji si, že mám ze své pozice, jakožto osoby, která se pravidelně potkává s oběma popisovanými skupinami lidí, velkou možnost ovlivňovat v tomto názory lidí, se kterými přicházím do kontaktu já sama. Stejnou možnost spatřuji též u ostatních, zejména těch, kteří se taktéž profesně zabývají podporou lidí s mentálním postižením. Proto jsem si jako téma bakalářské práce zvolila oblast postojů a názorů společnosti k osobám s mentálním postižením.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat postoje společnosti k lidem s mentálním postižením. Zvolila jsem celkem 48 dotazovaných zástupců společnosti pro potřeby této bakalářské práce. Výzkumný vzorek tvoří skupina dvanácti náhodně vybraných žen, které pracují s lidmi s mentálním postižením a skupina dvanácti náhodně vybraných mužů, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením. Skutečnosti zjištěné v oblasti jejich názorů a postojů k lidem s mentálním postižením budu porovnávat se stejně velkou skupinou náhodně vybraných žen a mužů, kteří s lidmi s mentálním postižením nepracují a kontakt s těmito lidmi pro ně není otázkou jejich běžné profesní náplně.

V rámci výzkumného šetření se pokusím zjistit, jak jsou vnímány potřeby, práva

a společenský přínos lidí s mentálním postižením ze strany běžných lidí a lidí profesně se zabývajících péčí a podporou směřující k lidem s mentálním postižením. Zaměřím se na rozdíly v postojích mezi jednotlivými skupinami zejména na základě jejich pohlaví, věku či skutečnosti, zda mají s konkrétním člověkem s mentálním postižením přátelský či jiný blízký vztah včetně vztahu pracovního.

Konkrétními sledovanými oblastmi v této práci budou názory lidí na zaměstnávání, bydlení, práva, prožívání a přínos lidí s mentálním postižením pro společnost.

Pro výzkumné šetření jsem zvolila kvantitativní metodu sběr dat. Jako techniku sběru dat jsem upřednostnila dotazník, který jsem rozeslala elektronickou cestou prostřednictvím sítě internet.

Vzhledem k pokusu porovnat postoje dvou skupin lidí, které disponují kvalitativně odlišnou mírou informací o životě lidí s mentálním postižením, připravila jsem dotazník tak, aby mohli na tytéž otázky zodpovědět zástupci z obou výše jmenovaných skupin lidí. Nejedná se proto o otázky příliš specifické a odborné, u mnoho otázek lze zároveň zvolit více odpovědí či odpověď upřesnit vlastními slovy.

Prostřednictvím této bakalářské práce se pokusím nahlédnout do pocitů a názorů současné společnosti při setkávání se s lidmi s mentálním postižením, s cílem odhalit, jakým způsobem společnost k těmto lidem nahlíží. Předpokládám, že tyto informace budou zajímavé již z důvodu své aktuálnosti sdělení současného světa a umožní nejen lidem, kteří se podporou lidí s mentálním postižením zabývají, zpětnou vazbu, srovnání či inspiraci pro každodenní život.

1 ČLOVĚK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Lidé s mentálním postižením jsou individuální lidské bytosti, které se od sebe vzájemně liší. Pro vysvětlení projevů a podstaty mentálního postižení je nutné vycházet z účelu, pro který definici potřebujeme. Z tohoto pohledu, má-li např. popis projevů postižení sloužit k získání určitých výhod lidem s mentálním postižením, bude definice obsahovat negativní odchylku od normy. Budeme-li se zabývat mírou potřebné podpory, kterou je vhodné lidem s mentálním postižením poskytnout, bude nutné vzít v úvahu více hodnotících norem. Odborná literatura uvádí mnoho různých definic mentálního postižení. Žádná z těchto charakteristik však není zcela vyčerpávající a není možné označit ji za jedinou pravou (Černá a kol., 2008).

Definicí, která zohledňuje praktickou podporu osob s mentálním postižením, je zatím poslední definice Americké asociace pro mentální retardaci (AAMR) z roku 2002. Její znění je následující: „*mentální retardace je snížená schopnost (= disability) charakterizovaná výraznými omezeními v intelektových funkcích a také v adaptačním chování, což se projevuje ve schopnosti myslet v abstraktních pojmech, a v sociálních a praktických adaptačních dovednostech*“ (in Černá a kol., 2008).

Definice AAMR je obnovována každých 10 let. Poslední dvě tyto definice z let 1992 a 2002 svým obsahem nesnižují, ani nezvyšují počet lidí, kterých se týká označení lidé s mentální retardací, jsou založeny na vztahu jedince a prostředí (Šiška, 2005).

Z hlediska terminologie jsou v současné době dle české odborné literatury používány dva termíny se stejným významem, a to pojem člověk s mentálním postižením a člověk s mentální retardací. Dle některých autorů je však pojem člověk s mentálním postižením považován za významově širší, výška IQ představuje méně než 85 bodů. U skupiny lidí označované jako lidé s mentální retardací, se IQ dle tohoto způsobu rozlišení pohybuje pod hodnotou 70 (Černá a kol., 2008).

1.1 Klasifikace mentálního postižení

Dle odborné literatury existují různé možnosti pro dělení a popis příčin mentálního postižení. Klasifikaci lze dělit např. na klasifikaci dle etiologie, klasifikaci dle vývojových období, dle typu chování nebo dle stupně postižení a další (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

V případě klasifikace dle vzniku postižení, dělí Penros (Černá a kol., 1995), etiologické faktory na příčiny endogenní (genetické, dědičné) a exogenní (vlivy prostředí). Zvolský (1996) uvádí jako příčiny pro vznik mentálního postižení dědičnost, sociální faktory (snížení intelektových schopností na základě sociokulturní deprivace), další enviromentální faktory (např. onemocnění matky v těhotenství, špatná výživa matky) či specifické a nespecifické genetické příčiny. Autor Langer (1996) rozděluje příčiny vzniku postižení na vrozené a získané (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

Americká asociace pro mentální retardaci (2002) dělí etiologické faktory dle doby vzniku na příčiny prenatalní, perinatální a postnatální. Mezi prenatalní příčiny lze zařadit např. chromozomální aberace, metabolické a výživové poruchy či infekce matky. Mezi perinatální důvody patří např. nízká porodní hmotnost a jiné neonatální komplikace. Postnatální příčinou může být např. infekce, intoxikace, faktory prostředí nebo onemocnění mozku (Černá a kol., 2008).

Klasifikace dle vývojových období popisuje jednotlivá období vývoje dětí a dospělých s mentálním postižením. Při popisu vychází tato klasifikace ze znalosti vývoje intaktní populace (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

V případě rozdělení dle stupně mentálního postižení je v současné době stále používána 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací (WHO) v roce 1992. Hlavním kritériem je výška inteligenčního kvocientu. Jednotlivé stupně mentální retardace představuje:

- F 70 lehká mentální retardace (IQ 50 – 69)
- F 71 středně těžká mentální retardace (IQ 35 – 49)
- F 72 těžká mentální retardace (IQ 20 – 34)
- F 73 hluboká mentální retardace (0 - 19)
- F 78 jiná mentální retardace
- F 79 neurčená (nespecifikovaná) mentální retardace (in Fisher; Škoda, 2008).

1.2 Modely podpory

Služby poskytované lidem s postižením se v uplynulých letech značně posunuly a prošly od modelu deficitního, který chápal mentální postižení jako vnitřní problém

jedince, určitým vývojem. Postupně se vytvářel model podpůrný, založený na vymezení mentální retardace jako proměnné veličiny ve vztahu mezi prostředím a člověkem s mentálním postižením (Šiška, 2005).

Medicínský model určuje podobu, strukturu a organizaci péče v rámci ústavního zařízení či v rámci období deinstitucionalizace. Člověk s postižením je vnímán jako pacient nebo jako klient, kterému je poskytována péče či využívá různé programy. Pracuje se na základě individuálního plánu péče nebo individualizovaného pobytového plánu. Plánování řídí odborný pracovník nebo interdisciplinární tým. Charakteristickým znakem je podřízenost pacienta nebo škála alternativ v případě probíhající deinstitucionalizace (Boekhoff; Kamp, 1994 in Šiška, 2005).

Oproti tomu sociální model (Oliver, 1990), který vznikl v 70. letech na základě nové interpretace postižení, předpokládá, že člověk s postižením je především občan, který využívá běžně dostupné služby v místě svého bydliště. Modelem péče a službou, která je poskytována, se stává individuální podpora. Člověk s postižením plánuje a řídí svoji budoucnost (Boekhoff; Kamp, 1994 in Šiška, 2005).

„Podle Olivera (1990) může i člověk s postižením prožívat spokojený život jako lidé bez postižení tehdy, není-li poskytovaný servis výlučně zaměřen na rehabilitaci, reedukaci a kompenzaci..., ale zabývá-li se spíše odstraňováním diskvalifikujících, segregujících a degradujících bariér ve vnějším prostředí.“ (in Černá a kol., 2008, s. 83).

2 POSTOJE

V odborné literatuře lze nalézt mnoho definic postojů. Např. dle Fishbeina a Ajzena z roku 1975 (in Hayesová, 2007, s. 95) jsou postoje definovány jako „*naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost.*“

Autoři Krech, Crutchfield a Ballachey vytvořili v roce 1962 následující definici: „*Postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů.*“ (In Hayesová, 2007, s. 95).

2.1 Složky postojů

Dle Hayesové (2007) se postoje skládají z těchto tří složek:

1. kognitivní dimenze (názory a myšlenky, které osoba má o předmětu postoje),
2. emocionální dimenze (emoce a emocionální reakce vztahující se k předmětu postoje),
3. konativní nebo behaviorální dimenze (sklony k určitému chování či jednání ve vztahu k předmětu postoje).

Výzkumy složky kognitivní a konativní prokázaly, že postoje, které lidé verbálně vyjadřují, nemusejí být přesně určující pro jejich další chování, protože záleží na globálnosti či konkrétnosti jednotlivých postojů. Výzkumy složky emocionální poukázaly na důležitost hodnot pro chování lidí. (Hayesová, 2007).

Složka kognitivní, emocionální a konativní nemusí být v určitém postoji stejně intenzivně zastoupena. Např. postoj k postiženému dítěti bývá formován na základně převahy složky emocionální (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1992).

2.2 Funkce postojů

Postoje se vyvinuly z důvodu snahy o subjektivně jasnější a jednodušší orientaci lidí ve světě. „*Trvalejší, obecně převažující postoje*“ jednotlivých lidí jsou čitelné pro jejich okolí a „*činí chování srozumitelnějším a předvídatelnějším*“ (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1999, s. 14).

Postoje mají tři funkce (Smith; Bruner a White, 1964 in Hayesová, 2007). Lidé je využívají:

- k hodnocení objektů (postoje usměrňují reakce lidí vůči věcem a událostem, lidé proto nemusejí v různých situacích znovu hledat vhodný způsob reagování),
- k sociálnímu přizpůsobení (postoje posilují sociální vztahy a skupinovou soudržnost a ulehčují sociální identifikaci) a
- k externalizaci (jde o spojování nevědomých motivů či vnitřních stavů s okolním děním, na základě kterého dochází k vytvoření postoje k vnějšímu objektu).

2.3 Vývoj postojů

Na vývoji postojů se podílí proces sociální identifikace, napodobení, obeznámenost a sebepercepce. Existuje několik teorií jejich vzniku, které ve své knize shrnuje autorka Hayesová (2007):

Podle Fishbeina a Ajzena (1975) získávají lidé postoje v průběhu běžného sociálního života. Na jejich vývoji se podílí rodina i ostatní lidé - jsou naučené.

Oproti tomu autor Fajfel (1978) předpokládá, že se na vývoji postojů podílejí sociální skupiny, do kterých lidé patří. Sociální identita a sounáležitost se skupinou prý ovlivňuje postoje lidí, které jsou v důsledku podkladem pro vznik předsudků mezi sociálními skupinami.

Autoři Eysenck a Wilson (1975) uvádějí, že postoje jsou vrozené. Vycházejí z toho, že osobnostní rysy lidí, které tvoří základ postojů, jsou často předávány z generace na generaci.

Dle pokusů Banduryho a MdDonalda (1953) vyšlo najevo, že postoje si lze osvojit také napodobováním druhých lidí a jejich chování.

Další pohled na vznik a vývoj postojů nabízejí autoři Petty a Caccioppo (1981). Uvádějí, že se postoje lidí vyvíjejí dle toho, jak se člověk seznamuje s objektem. O objektu, který lidé blíže poznávají, si postupně vytvářejí názor. Zároveň odhadují jeho další aspekty pomocí „deduktivních přesvědčení“. Následným hodnocením těchto deduktivních přesvědčení se dále vyvíjí a formuje postoj člověka k určitému objektu. Negativem u této teorie je však její nepřesnost ve specifických situacích. Lidé si totiž

často vytvářejí postoj i k objektům, které blíže neznají, dokonce lze pozorovat, že čím více toho lidé o věci, skupině či jevu vědí, tím méně kritický postoj k němu zaujmají.

2.4 Změny postojů

Lidé se snaží přizpůsobit své postoje postojům ostatních lidí. Mění své postoje tak, aby jim zajistily tzv. kognitivní soulad neboli rovnováhu. Nesoulad mezi postoji představuje pro člověka stresor, kterému se snaží vyhnout. Proto je kognitivní disonance (nesoulad) důležitým zdrojem změny postojů. Objeví se vždy, když si člověk uvědomí, že jeho postoje nebo přesvědčení jsou vzájemně v rozporu. Změna se může týkat jednoho postoje nebo dojde k přidání postoje dalšího, který umožní interpretovat situaci přijatelným způsobem (Hayesová, 2007).

Dle Hájkové a Strnadové (2010), je možné změny postojů navodit prostřednictvím vzdělávání a sociálních kontaktů. Z toho lze usuzovat, že čím častěji např. přicházejí lidé do kontaktu s lidmi s mentálním postižením, tím větší prostor je vyhraněn pro možnou změnu jejich postojů k této skupině lidí.

2.5 Postoje společnosti k lidem s postižením

Obecné zkušenosti společnosti, na základě kterých se projevují jednotlivé předsudky, určují konkrétní vztahy společnosti k minoritním skupinám, tedy i k lidem s postižením (Vágnerová, 2004).

Zdravotní postižení provázejí lidstvo od samého počátku, lidé s postižením byli vždy součástí společnosti (Titzl, 2000).

Postoje společnosti k lidem odlišným, kam můžeme zařadit také osoby s mentálním postižením, bývají ovlivněny nedostatečnou informovaností či omezenými, případně nepříznivými zkušenostmi s těmito lidmi. Nedostatečná informovanost přispívá k emocionálnímu hodnocení v přístupu k lidem s postižením a převažuje nad rozumovým zpracováním problematiky (Vágnerová, 2004).

Emocionální složka postoje společnosti k lidem s postižením má většinou ambivalentní charakter. Postižení je vnímáno z obecného hlediska jako stav nežádoucí. Lidé s postižením se proto mohou stát předmětem soucitu (své postižení si nevybrali, nemohou za něj), zároveň také však příčinou negativních pocitů lidí (symbolizují něco,

čemu je lépe se vyhnout). (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1992).

Postoje k postižení z hlediska potřeb stanovených Maslowem, jsou ovlivněny základními motivačními vlivy. Zajištění potřeby bezpečí se může projevit sklonem vyhýbat se lidem s postižením či tabuizováním problematiky. Také zajištění potřeby prožívat lásku a sebeúctu může být narušeno, a to z důvodu odlišného chování intaktní populace k lidem s postižením. Obvykle totiž převažuje ochranný přístup, podřízená role a celkově méně zralá kvalita vztahu. Také potřeba seberealizace bývá často z hlediska názorů a postojů společnosti u lidí s postižením nepodstatná. Z pohledu člověka s postižením se však může jednat o citlivou oblast, jejíž uspokojování je o to obtížnější, zejména ve chvíli, kdy lze pozorovat nedostatek kompetencí a zkreslený pohled na vlastní možnosti. V tomto případě dochází k nenaplnění představ, vše se odehrává v rovině nesplněných či nespelnitelných fantazií. S tímto souvisí i potřeba poznávání a estetických prožitků. Jde o potřebu vedoucí k rozvoji člověka, která je však v tomto případě ovlivněna sociálním tlakem na člověka s postižením, který tak zůstává na nižší vývojové úrovni a upřednostňuje pokles schopností z důvodu obavy před ztrátou bezpečí a jistoty ve svém životě (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1992).

Postoje společnosti k osobám s mentálním či jiným postižením se tak stávají „výrazem tolerance k odlišnosti“ a jsou odrazem vnitřní kvality lidí i společnosti jako celku (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1999, s. 13).

2.6 Vývoj postojů společnosti k právům osob s postižením

Skupina lidí s mentálním postižením se v průběhu vývoje společnosti setkávala s různými přístupy při zabezpečování jejich životních práv a potřeb. Období represivní a charitativní nahradilo období humanitní. Vývoj postojů společnosti v oblasti lidských práv osob s mentálním postižením započal ve 20. století (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

Obecně se začal zájem o lidská práva rozvíjet po první světové válce, kdy byla přijata versailleská dohoda, stanovující podmínky míru. Součástí tohoto dokumentu bylo založení Společnosti národů a ILO - Mezinárodní organizace práce. V roce 1924 byla přijata tzv. *Ženevská deklarace*, která se týkala práv dětí. Později, po skončení druhé světové války, vznikla *Všeobecná deklarace lidských práv*, kterou přijala

Organizace spojených národů. V roce 1959 došlo, taktéž v rámci OSN, k přijetí *Deklarace práv dítěte*. V 60. letech byla ustanovena Evropská liga společností mentálně handicapovaných, která představovala hlas rodičů dětí s mentálním postižením. Hlavním požadavkem Evropské ligy bylo, aby se lidem s mentálním postižením dostalo potřebné podpory na základě jejich práv, nikoliv na podkladě dobročinnosti (Švarcová, 2006).

Evropská sociální charta, přijatá v roce 1961, byla po dlouhou dobu jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která zmiňovala práva osob s postižením. Dokument byl však kritizován pro své pojetí postižení vycházející z představy, že lidé s mentálním postižením nejsou schopni samostatného života (Švarcová, 2006).

Dne 20. prosince roku 1971 přijala Organizace spojených národů v rámci svého Valného shromáždění *Deklaraci práv mentálně postižených osob*. Stalo se tak na základě programového prohlášení Evropské ligy společností mentálně handicapovaných z roku 1966 a následných jednání na mezinárodních fórech (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

Deklarace práv mentálně postižených osob byla přijata s výzvou pro celý svět. Zajišťuje osobám s mentálním postižením stejná práva, jako mají ostatní lidé (Monatová, 1998). V roce 1975 přijala Organizace spojených národů *Deklaraci práv zdravotně postižených osob* (Slowík, 2007).

V 60. letech 20. století vznikla ve Švédsku skupina mladých lidí s mentálním postižením, tzv. hnutí sebeobhájců. Sebeobhajování lidí s mentálním postižením představuje novou podobu šíření práv těchto osob. (Šiška, 2005; Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

V České republice vznikla první skupina sebeobhájců v roce 1998 v rámci Společnosti pro podporu lidí s mentálním postižením v ČR, o. s. (Šiška, 2005).

Lidé z této skupiny sebeobhájců se nazývají SAMI A SPOLU. Sebeobhájce je někdo, kdo mluví sám za sebe nebo za jiné lidi, kteří mají podobný problém. Mluví o tom, co trápí jeho nebo jeho skupinu. Měl by si umět stát za svými právy. Sebeobhajováním se chce naučit lépe se rozhodovat, nést za svá rozhodnutí zodpovědnost a umět si nechat poradit. Schůzky skupiny probíhají jednou měsíčně. Témata, která již sebeobhájci projednávali, se týkají např. kvality a využívání sociálních služeb, způsobu, jak získávat různé informace, vzdělávání, způsobilosti k právním

úkonům, práce či finančních prostředků (<http://www.spmPCR.cz/cs/sebeobhajci/>).

Tyto a další, stále vznikající dokumenty, jako např. *Evropská konvence o prevenci týrání a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání* z roku 1987, *Úmluva o právech dítěte*, která nabyla v České republice platnosti roku 1991, *Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením* z roku 1993 (Švarcová, 2006) nebo *Madridská deklarace* z roku 2003 (Slowík, 2007), přispěly k vývoji postojů týkajících se práv osob s postižením a zároveň dokladují posun v pojetí postojů společnosti v této oblasti.

Mezinárodní úmluvy a deklarace, které se vztahují k osobám s postižením, sice nejsou právně závaznými dokumenty, mají však inspirovat jednotlivé smluvní státní legislativy k rozpracování obecných usnesení, která úmluvy obsahují, do vlastních právních předpisů (Slowík, 2007).

Na zlepšení situace lidí se znevýhodněním má v České republice vliv také členství v Evropské unii nebo několik národních plánů, které jsou spojeny s Národní radou zdravotně postižených (Slowík, 2007).

Zatím posledním, aktualizovaným plánem pro období let 2010 – 2014, je *Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením*. Tento plán zmiňuje mimo jiné problematiku postojů veřejnosti k lidem s postižením: „*Postavení občanů se zdravotním postižením ve společnosti je významným způsobem ovlivňováno tím, jak se k nim veřejnost chová a jak jsou svým okolím oni sami přijímáni. Přestože postupně dochází ke zlepšování pozitivních postojů ze strany veřejnosti k této skupině osob, je třeba i nadále intenzivně pokračovat v informačních, publikačních i dalších osvětových aktivitách i v příštím období...*“ (<http://www.nrzp.cz/>).

Ovšem vývoj postojů ve společnosti nesměruje pouze jen vpřed. I v současné době se objevují některé skupiny lidí, které zastávají často až rasistické názory a usilují o potlačení práv lidí z minoritních skupin, kam lze zařadit také lidi s mentálním postižením. Také pro lidi s výhradně tržním přístupem k životu mohou lidé s mentálním postižením představovat jistou přítěž a předpoklad neproduktivity, což může na různých úrovních zpětně ovlivnit financování služeb pro lidi s mentálním postižením nebo např. činnost organizací pracujících v jejich prospěch. Je proto vhodné včas rozpoznat, která opatření jsou pro lidi s mentálním postižením do budoucna prospěšná, a kterých je lépe se vyvarovat (Švarcová, 2006).

3 PŘEDSUDKY A STEREOTYPY

„Předsudek je fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu.“ (Hayesová, 2007, s. 121).

Jako stereotyp lze označit jednotné vnímání členů jedné skupiny. Stereotypní vnímání je zkreslené, protože v každé skupině se vyskytují lidé, kteří se odlišují od ostatních (Hayesová, 2007). Tyto tendence se projevují i vůči skupině lidí s postižením nebo lidem nemocným (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1999).

Dle autorky Hayesové (2007) existuje celá řada teorií vysvětlujících předsudky. Některé zdůrazňují osobní či vrozené faktory (autoritářská osobnost, sociobiologie), některé se opírají o sociokulturní příčiny (teorie obětního beránka, sociální identifikace).

Člověk, který má předsudek, nepřihlíží dle Hayesové (2007) při posuzování druhých lidí či skupin k žádným vysvětlením, ani nezohledňuje více variant pohlížení na problematiku. Výsledek jeho hodnocení je předem určen, dle vlastnosti nebo předpokládané vlastnosti posuzovaného objektu. Předsudky mohou být pozitivní (týkající se např. stejné sociální skupiny) či negativní (např. etnické).

3.1 Možnosti narušování předsudků a stereotypů

Problematika předsudků není jednoduchá. Aby došlo k co největšímu snížení předsudků mezi lidmi, mělo by být dle autorky Hayesové (2007) zajištěno těchto pět podmínek:

1. rovnoprávné postavení mezi zúčastněnými lidmi či skupinami,
2. příležitost ke vzájemnému osobnímu kontaktu,
3. kontakt s nestereotypními jedinci (jedinci, kteří se odlišují od členů své skupiny),
4. podpora kontaktu mezi jednotlivými skupinami ze strany společnosti,
5. prostor a příležitosti umožňující vzájemnou spolupráci mezi skupinami.

Za předpokladu, že bude mít společnost a jednotlivci v ní, prostor pro překročení předsudků a stereotypů, nebudou lidé s mentálním či jiným postižením vnímáni pouze na základě svého postižení, nebudou přijímáni odmítavě či se soucitem. Zkvalitnění

vzájemných vztahů je možné odstraněním bariér a umožněním vzájemného poznání (Vágnerová; Hadj-Mousová; Štech, 1999).

3.2 Předsudky společnosti a terminologie vztahující se k mentálnímu postižení

Dle Wolfensbergera z roku 1972 (in Šiška, 2005) jsou předsudky laické veřejnosti, ale i předsudky vytvořené na základě odborně vědeckých mýtů, považovány za jednu z příčin znevýhodňování lidí s mentálním postižením. Zároveň zapříčiňují předsudky společnosti postupné získávání pejorativního nádechu u odborných termínů používaných v této oblasti.

Změny v pojmosloví týkajícího se problematiky lidí s mentálním postižením korespondují s vývojem a změnou mýtů ve společnosti. S mýty související terminologické pojmy takto ztrácejí na své aktuálnosti. Ve chvíli, kdy se ve společnosti začínají používat nové termíny, ztrácejí ty předešlé na svém významu a stávají se hanlivými (Šiška, 2005).

Hnutí sebeobhájců podnítilo v 70. letech 20. století označení „People First“ (Především lidé) a termín „learning difficulties“. Tyto dva pojmy jsou legislativně stvrzeny od roku 1994 (Šiška, 2005).

Název „People First“ představuje strukturu tvorby terminologie vztahující se k mentálnímu (i jinému) postižení. Jde o součást etikety v rámci diskuze o lidech s postižením, která určuje vyhnutí se odlidštění v používaných názvech a terminologii. Označení „lidé“ či „člověk“ je na prvním místě. Dle této struktury proto mluvíme o „lidech s mentálním postižením“, nikoliv o „mentálně postižených“. Lidé na prvním místě (Self Advocacy), je zároveň organizace, založená pro lidi s mentálním postižením pro zvýšení povědomí o právech lidí s mentálním postižením. Pohled podporuje sociální model uvažování o zdravotním postižení, který předpokládá, že změny musí provést společnost a vycházet tak lidem s postižením při jejich začleňování vstříc, nikoliv provádět změny, které vyhovují společnosti samotné (<http://www.peoplefirstltd.com/>).

Tímto způsobem, pomocí označení People First, je vyjadřována skutečnost, že lidé s mentálním postižením jsou v první řadě lidé, individuální bytosti. Jejich postižení je až druhotné (Černá a kol., 2008).

4 ČLOVĚK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

V současné společnosti jsou ve vztahu k lidem s mentálním či jiným postižením velice rozšířeny pojmy integrace a inkluze. Tyto pojmy se staly dlouhodobě zvoleným trendem a vyjadřují tendence ve vývoji vztahů společnosti k lidem znevýhodněným (Slowík, 2007).

V oblasti speciální pedagogiky lze vysvětlit pojem integrace jako spolužití lidí s postižením s lidmi z intaktní populace při přijatelně nízké míře konfliktnosti jejich vztahů (Jesenský, 1995 in Slowík, 2007).

Inkluze je chápána jako „*nikdy nekončící proces, ve kterém se lidé s postižením mohou v plné míře zúčastňovat všech aktivit společnosti...*“ stejně jako lidé intaktní (Slowík, 2007, s. 32).

Proces přináší zvýšené nároky při komunikaci a interakci mezi skupinou lidí s postižením a skupinou intaktní. Na rozvinutí pozitivních vztahů mezi jednotlivými skupinami se podílí řada faktorů. Pro ilustraci lze uvést případ žáků se zdravotním postižením, kteří jsou integrováni do běžné třídy. V těchto případech je přístup intaktních spolužáků a jejich orientace v přístupu k dítěti s postižením ovlivněn postoji učitele a dalších osob (Hájková; Strnadová, 2010).

4.1 Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Sociální péče, jakožto projev sociální politiky, je v České republice uskutečňována prostřednictvím sociální podpory (systém finančních prostředků a dávek) a pomocí sociálních služeb (konkrétní pomoc při řešení složité životní situace). Zásadní změny v oblasti sociálních služeb představuje přijetí zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (Slowík, 2007).

Zákon o sociálních službách přinesl ve své nové podobě rozšířenou škálu různých typů sociálních služeb a zároveň standardizaci jejich kvality u těch poskytovatelů sociálních služeb, kteří mají na sociální službu akreditaci u Ministerstva práce a sociálních věcí. Pro uživatele služeb se zdravotním postižením je dle tohoto zákona k dispozici sociální služba raná péče, chráněné bydlení, podporované bydlení,

osobní asistence, centra denních služeb, domovy a penziony, chráněné, podporované a přechodné zaměstnávání, poradny, průvodcovská, předčitatelská a tlumočnická služba a odlehčovací služby (Slowík, 2007).

Současné pojetí sociálních služeb v České republice je zaměřeno na poskytování takových služeb, které směřují k sociálnímu začleňování osob, zohledňují dodržování lidských práv při zachování individuálního poskytování služeb a respektují svobodnou vůli a důstojný život osob. Podpora má směřovat k samostatnému životu osob a k předcházení sociálnímu vyloučení ze společnosti. Sociální služby jsou založeny na smluvním základě mezi uživatelem služeb a poskytovatelem. Poskytovaná sociální služba vychází z potřeb osob, které službu využívají a z jejich individuálních plánů (MPSV, 2008).

Prováděcím předpisem k zákonu č. 108/2006 Sb. o sociálních službách je vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb. Obsahem přílohy č. 2 této vyhlášky jsou kritéria Standardů kvality sociálních služeb (MPSV, 2008).

Standardy kvality sociálních služeb shrnují a určují požadavky, které jsou očekávány od kvalitní sociální služby. Celkem 15 standardů, které obsahují konkrétní kritéria jejich naplňování, je rozděleno do tří základních částí, na standardy procedurální, personální a provozní (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007; Vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb.).

Podmínkou a nositelem kvalitně, bezpečně a efektivně poskytovaných sociálních služeb jsou pracovníci, kteří zajišťují samotné poskytování sociální služby. Na pracovníky je proto kladen požadavek týkající se jejich odbornosti a způsobilosti k výkonu profese, který s sebou přináší zejména nutnost dalšího seberozvoje a vzdělávání (MPSV, 2008).

4.2 Komunikace s lidmi s mentálním postižením

Pracovníci v sociálních službách mají možnost ovlivňovat postoje a vnímání společnosti vůči uživatelům sociálních služeb, zejména vůči lidem s mentálním postižením. Klíčem pro změnu přístupu společnosti k lidem s mentálním postižením může být chování pracovníků a způsob, jakým pracovníci s lidmi a o lidech s mentálním postižením na veřejnosti hovoří. Pozitivní a citlivý přístup pracovníků k potřebám a individualitě lidí s mentálním postižením napomáhá se začleněním těchto lidí

do společnosti (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

Při komunikaci s lidmi s mentálním postižením je nezbytné respektovat jejich práva, individualitu, osobní názor, soukromí a svobodné rozhodování či volbu. Tento požadavek by se měl stát samozřejmým i mimo oblast poskytování sociálních služeb. V oblasti sociálních služeb je tomuto věnován značný důraz, protože osoby s mentálním postižením jakožto uživatelé služeb jsou zde vnímány jako zákazníci (Bartoňová; Bazalová; Pipeková, 2007).

V souladu s těmito principy lze stanovit tato pravidla a potřeby týkající se komunikace s lidmi s mentálním postižením:

- rozhovor je vhodné vést přímo s osobou s mentálním postižením, nikoliv s jejím doprovodem
- není vhodné vytvářet si domněnky o tom, co si člověk s mentálním postižením myslí nebo co ví – lepším způsobem je začít s ním rozhovor přímo a ptát se jej
- informace je vhodné podávat dle potřeby v kratších větách či v kratších časových intervalech, jasně a srozumitelně
- je vhodné ptát se na názor člověka s mentálním postižením a podporovat tak jeho nápady a nezávislost
- poskytnuté informace by měly být jasné a pravdivé, zpětnou vazbu je vhodné poskytovat ohleduplně
- postižení by nemělo být omluvou pro nevhodné chování lidí s mentálním postižením, je vhodné trpělivě a citlivě vysvětlovat společenské normy a očekávání (<http://www.dobromysl.cz/>)
- tempo řeči je vhodné přizpůsobit možnostem člověka s mentálním postižením
- to, zda člověk s mentálním postižením sdělení porozuměl, je vhodné ověřit (Vágnerová, 2005).

4.2.1 Stigmatizace a infantilizace lidí s mentálním postižením

Stigmatizace ve smyslu negativního znamení či označení vyjadřuje odpor, nechuť k lidem s postižením (MPSV, 2002). Dle Goffmana (2003) představuje stigmatizace lidí s postižením (tedy to, jak je konkrétní problém vnímán okolní

společností) častou příčinu handicapu, nikoliv samotná jejich porucha či vada. Míra stigmatizace člověka závisí např. na hloubce jeho postižení, na jeho vlastním přístupu k problému či na sociokulturních a politických podmínkách ve společnosti (Slowík, 2007).

Vzniklý handicap (znevýhodnění) ve svém důsledku znemožňuje či omezuje naplňování společenských rolí, úloh a cílů člověka s mentálním postižením (Fisher; Škoda, 2008).

Pojmem infantilizace rozumíme takové chování, které staví dospělé lidi s mentálním postižením do role dítěte. Na základě infantilizace dochází vůči lidem s postižením k blahosklonnému chování, které je založené na shovívavém přístupu a tendenci rozhodovat místo nich (MPSV, 2002).

Negativní jevy stigmatizace a infantilizace se mohou stát možnými zdroji problémového chování osob s mentálním postižením. Nejsou však příčinou jedinou, mezi možné zdroje problémového chování lze zařadit např. také zneschopňování, podvádění, zastrahování, nálepkování či zneplatňování lidí s mentálním postižením (MPSV, 2002).

Možný negativní postoj společnosti k osobám s mentálním postižením se může projevit otevřeně nebo zastřeně. Těmi, kteří mohou přispět ke změně postojů společnosti vůči této skupině lidí, jsou osoby v blízkém okruhu lidí s mentálním postižením, včetně pracovníků sociálních služeb. Řešením pro přijetí lidí s mentálním postižením většinou společností je optimální přístup lidí, kteří se s osobami s mentálním postižením běžně setkávají, hovoří s nimi a o nich. Jejich přístup vytváří pro ostatní lidi představu o tom, jací lidé s mentálním postižením jsou. Jedním ze způsobů, jak dosáhnout změn v oblasti postojů společnosti a předsudků vůči lidem s mentálním postižením, je odpovědět si např. na tyto otázky:

- čím jsou lidé s mentálním postižením nápadní
- co si lidé běžně o lidech s mentálním postižením myslí
- jak vypadá společensky přijatelné chování lidí s mentálním postižením
- jak se běžně chovají lidé stejného věku, co si oblékají, jaké mají zájmy (MPSV, 2002).

Při práci nebo při kontaktu s lidmi s mentálním postižením je vhodné uvědomit si jejich odlišnost, která může představovat osobní volbu dotyčného člověka, jeho rozhodnutí. Osoby s mentálním postižením je vhodné představovat jejich jménem, pomocí pozitivního hodnocení a představením silných stránek jejich osobnosti. Je přínosem znát riziko stigmatizace; informace o problematice slouží zároveň jako prevence tohoto jevu. K osobám s mentálním postižením je vhodné chovat se stejným způsobem jako k ostatním lidem stejného věku (MPSV, 2002).

4.3 Současné možnosti pozitivního posilování postojů společnosti k osobám s mentálním postižením

Rodina, přátelé, volný čas a koníčky, práce a z ní plynoucí finanční odměna a bydlení, jsou nejdůležitějšími oblastmi v životě lidí.

Práce ve smyslu zaměstnání uspokojuje potřebu seberealizace a přináší různou míru finanční nezávislosti. Pracovní zařazení dospělých lidí s mentálním postižením by se proto mělo stát přirozenou a očekávanou skutečností při začleňování těchto lidí do společnosti.

4.3.1 Příprava lidí s mentálním postižením na začlenění na otevřeném trhu práce

Možností, jak nabýt potřebné pracovní dovednosti a návyky, a získat tak co nejreálnější pracovní zkušenost, je účast v programech, které umožňují lidem s mentálním postižením přípravu na další pracovní uplatnění na otevřeném trhu práce. (<http://www.vesmirna.cz/>). Nejčastější podobu těchto programů představuje práce v kavárně nebo čajovně. Nabídku a organizaci těchto tréninkových programů zajišťují různé organizace věnující se podpoře lidí s mentálním či jiným postižením.

Cílem programů je dle téhož zdroje umožnit lidem s mentálním postižením osvojit si pracovní dovednosti, respektovat požadavky vztahující se k výkonu práce, orientovat se v pracovním prostředí, osamostatnit se, získat vztah k práci, prohloubit komunikační dovednosti nebo objevit vztah mezi vykonanou prací a výší výdělku. Délka trvání přípravného pracovního programu je obvykle [jeden rok] jeden a půl roku. Přihlásit se mohou lidé s mentálním postižením, kterým je více než 18 let.

Lidé s mentálním postižením přicházejí v rámci svého pracovního zázviku pravidelně do kontaktu s lidmi většinové společnosti. Vedle získaných dovedností a příležitosti v budoucnu pracovat na otevřeném trhu práce, přinášejí tato setkávání možnost vzájemného poznání obou skupin, které je podmínkou pro vytvoření pozitivních postojů společnosti k lidem s mentálním postižením (<http://www.vesmirna.cz/>).

4.3.2 Bydlení lidí s mentálním postižením v bytě za podpory asistenta

Bydlení lidí s mentálním postižením v běžném bytě za podpory asistenta je vedle chráněného bydlení a dalších využívaných variant podpory jednou z možných alternativ důstojného přístupu k lidem s mentálním postižením, které zvyšuje kvalitu jejich života.

Bydlení naplňuje základní potřeby lidí. Domů se každý den vracíme. V případě bydlení lidí s mentálním postižením v bytě za podpory asistenta, směřuje podpora ze strany asistenta k získání či prohloubení osobní autonomie člověka s postižením. Smyslem tohoto způsobu bydlení osob s mentálním postižením je poskytování podpory, nikoliv ochrany. Cílem je co nejvíce prodloužit samostatnost člověka s mentálním postižením, tzn. dobu mezi návštěvami asistenta, po kterou je bezpečně v bytě samostatný (<http://www.dobromysl.cz/>).

Asistenti docházejí za lidmi s mentálním postižením do bytu dle dovedností těchto osob a poskytují jim individuální podporu v situacích, které jsou pro ně obtížné. Jejich přítomnost v bytě je proto různě dlouhá, liší se dle nabytých zkušeností člověka s mentálním postižením (<http://www.dobromysl.cz/>).

Jednou z nejvyšších forem podporovaného bydlení osob s mentálním postižením je doprovázené samostatné bydlení (<http://www.dobromysl.cz/>).

Podporované bydlení osob s mentálním postižením posiluje sociální vztahy s okolním prostředím a umožňuje nabytí osobních kompetencí těchto lidí.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Cílem této práce je pomocí výzkumného šetření zmapovat postoje, názory a vyjádření společnosti k různým oblastem života lidí s mentálním postižením. Práce si klade zároveň za cíl zjistit rozdíly v postojích běžné populace a postojích lidí, kteří přicházejí s lidmi s mentálním postižením do častého kontaktu. Jako zástupce této druhé skupiny lidí jsem zvolila pracovníky v sociálních službách, kteří přímo s lidmi s mentálním postižením pracují. Cíl jsem rozpracovala do čtyř dílčích oblastí, které korespondují s jednotlivými oblastmi života lidí s mentálním postižením nebo vztahem společnosti k nim. Výzkumné šetření je rozpracováno a ověřováno pomocí šesti předpokladů, které jsem stanovila na základě vlastních zkušeností a odhadů.

První oblast tvoří přístup a pocity společnosti vůči lidem s mentálním postižením při běžném kontaktu:

Předpoklad číslo 1:

Kvalita postojů společnosti k osobám s mentálním postižením je pozitivně ovlivňována intenzitou a délkou trvání vzájemného vztahu či kontaktu.

Druhou oblast představují názory společnosti vztahující se ke dvěma základním rovinám života lidí s mentálním postižením. První z nich se věnuje názorům společnosti na způsob bydlení lidí s mentálním postižením. Druhá rovina zjišťuje postoje a názory společnosti týkající se pracovního zařazení a uplatnění lidí s mentálním postižením; konkrétně jejich nároku na mzdu:

Předpoklad číslo 2:

Lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují, zastávají ve větší míře názor, že by lidé s mentálním postižením měli bydlet v některém zařízení poskytujícím sociální služby, oproti ostatním zástupcům společnosti.

Předpoklad číslo 3:

Obě hodnotící skupiny mají srovnatelný názor týkající se způsobu odměňování a výše platu lidí s mentálním postižením.

Třetí oblast se zabývá mapováním postojů společnosti k právům lidí s mentálním postižením. Hypotéza ověřuje názory společnosti na zajištění a dodržování práv osob s mentálním postižením:

Předpoklad číslo 4:

Respekt k právům lidí s mentálním postižením není podmíněn existencí konkrétního vzájemného vztahu jednotlivce k osobě s mentálním postižením.

Čtvrtou oblastí je oblast podpory lidem s mentálním postižením. Stanovené předpoklady ověřují postoje společnosti k zajištění potřebné péče a podpory včetně využívání charitativních akcí:

Předpoklad číslo 5:

Ve společnosti převládá názor, že by měl podporu a péči osobám s mentálním postižením zajišťovat především stát, ve srovnání se samotným člověkem s mentálním postižením, jeho rodinou nebo nejbližším okolím.

Předpoklad číslo 6:

Ochota společnosti aktivně se zúčastňovat podpory a pomoci lidem s mentálním postižením se projevuje častěji v rámci skupiny ženského pohlaví.

5.1 Popis výzkumného šetření

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 48 osob. Z toho 24 lidí se přímo profesně věnuje podpoře a péči osobám s mentálním postižením a 24 osob pracuje na jiných pracovních pozicích. Ženy a muži byli v dotazovaných skupinách zastoupeni rovným dílem. Věkové a profesní složení dotazovaných znázorňuje následující tabulka.

Věk mužů a žen	Muži		Ženy		Celkem
	Pracující v oboru	Ostatní populace	Pracující v oboru	Ostatní populace	
21 – 30 let	3	3	3	3	12
31 – 40 let	3	3	3	3	12
41 – 50 let	3	3	3	3	12
51 a více let	3	3	3	3	12
Celkem	12	12	12	12	48

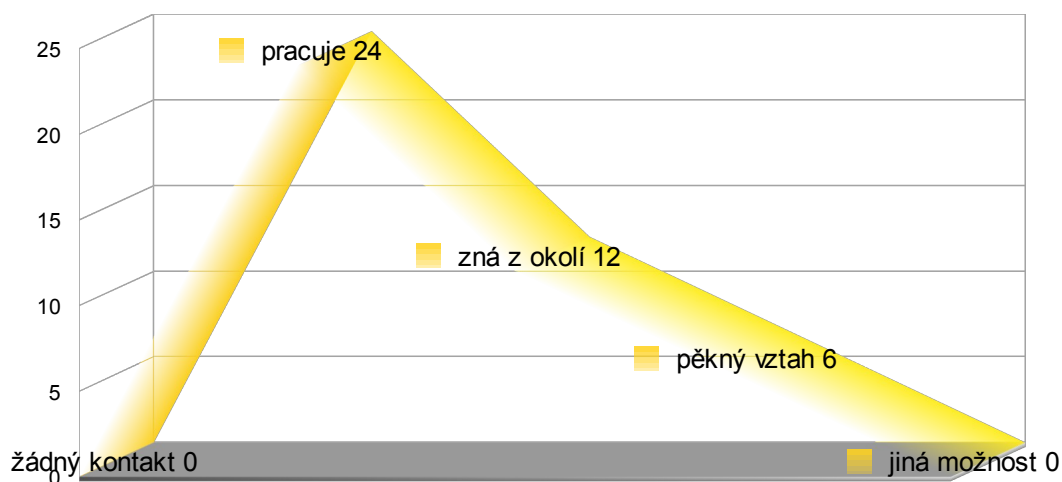
Tabulka 1: Věkové a profesní složení dotazovaných

Lidé, kteří se zúčastnili vyplňování dotazníku, pracují na různých pracovních pozicích a v různých oblastech. Jako příklad lze jmenovat pozici asistent pedagoga, ergoterapeut, sociální pracovník, učitel, vychovatel, školský poradenský pracovník, účetní, zdravotní pracovník nebo pracovník ve státní správě životního prostředí.

U lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidem s mentálním postižením, byla nejvíce zastoupena pozice vychovatele či vychovatelky (25 %) a sociálního pracovníka (12,5 %). Převážná část dotazovaných pracujících s lidmi s mentálním postižením však svoji pracovní pozici neuvedla (41,7 %).

Celkem 39,58 % lidí uvedlo, že pracuje v sociální oblasti. Pro potřeby této práce však bylo stěžejní, zda dotazovaní lidé přímo pracují či nepracují s lidmi s mentálním postižením.

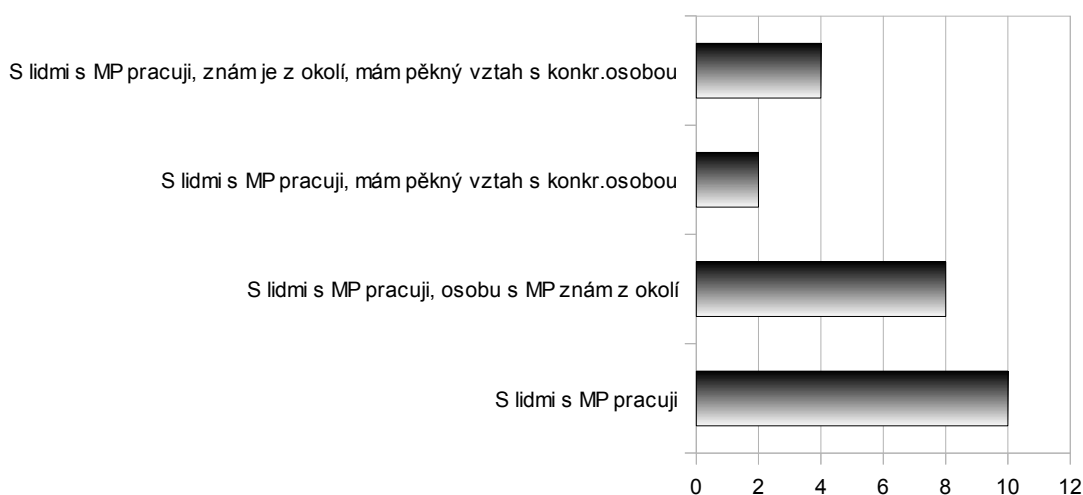
Z celkového počtu 24 dotazovaných lidí, kteří se v rámci svého pracovního zařazení věnují podpoře a péči lidem s mentálním postižením, jich zároveň 6 uvedlo, že má s osobou s mentálním postižením velice pěkný vztah a zároveň 12 z těchto 24 osob zná člověka s mentálním postižením i ze svého okolí. Četnost a kvalita popsaných vztahů je znázorněna v následujícím grafu.

Ilustrace 1: Četnost a kvalita profesionálů s lidmi s mentálním postižením

Konkrétní vztahy dotazovaných lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, lze rozdělit do čtyř kategorií. První skupinu tvoří lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují. Druhá skupina zahrnuje dotazované, kteří

s lidmi s mentálním postižením pracují, a zároveň znají osobu s mentálním postižením ze svého okolí. Do třetí skupiny patří ti dotazovaní, kteří uvedli, že s lidmi s mentálním postižením pracují, znají je i ze svého okolí a zároveň mají s konkrétní osobou s mentálním postižením velice pěkný vztah. Poslední skupina je tvořena z lidí, kteří z lidmi s mentálním postižením pracují a zároveň uvedli, že mají s konkrétní osobou s mentálním postižením pěkný vztah. Grafické znázornění vypadá takto:

Ilustrace 2: Vztah pracovníků, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením k těmto lidem

Ze skupiny 24 dotazovaných, kteří se profesně lidem s mentálním postižením nevěnují, celkem 4 osoby nepřišly s člověkem s mentálním postižením dosud do kontaktu (16,6%). Jednalo se o dva muže ve věkovém rozmezí 31 – 40 let a 41 – 50 let a dvě ženy ve věku 21 – 30 let.

V rámci výzkumného šetření jsem při zadávání dotazníků zvolila zástupce se srovnatelnou výší dosaženého vzdělání. Následující tabulka znázorňuje zastoupení úrovně dosaženého vzdělání v jednotlivých skupinách dle věku a pohlaví dotazovaných lidí, dle toho, zda se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením (pracující v oboru) či nikoliv (ostatní populace).

Věk mužů a žen	Dosažené vzdělání	Muži		Ženy		Celkem
		Pracující v oboru	Ostatní populace	Pracující v oboru	Ostatní populace	
21 – 30 let	SŠ	1	1	1	1	4
	VŠ	2	2	2	2	8
	VOŠ	0	0	0	0	0
31 – 40 let	SŠ	2	2	1	1	6
	VŠ	1	1	1	1	4
	VOŠ	0	0	1	1	2
41 – 50 let	SŠ	2	2	2	2	8
	VŠ	1	1	1	1	4
	VOŠ	0	0	0	0	0
51 a více	SŠ	1	1	1	1	4
	VŠ	2	2	2	2	8
	VOŠ	0	0	0	0	0
Celkem		12	12	12	12	48

Tabulka 2: Úroveň dosaženého vzdělání dotazovaných

Délka odborné praxe dotazovaných byla samozřejmě značně variabilní, v závislosti na věkovém rozpětí dotázaných a pohybovala se od 2 do 31 let praxe.

Nejčastější uvedenou odpovědí ve skupině lidí, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením, byly 4 roky praxe (12,5 % dotázaných), 10 let praxe (12,5 % dotázaných) a 8 let praxe (8,3 % dotázaných). Celkem 37,5 % lidí, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením, délku svojí odborné praxe nevedlo.

Přestože 44,7 % lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidem s mentálním postižením, nevedlo, v jakém typu zařízení pracuje, lze říci, že nejčastěji zastoupenou službou byl domov pro osoby se zdravotním postižením (20,8 %). Dále svým početním zastoupením následovali pracovníci z dětského domova (8,3 % dotázaných). Z ostatních typů zařízení a služeb lze dle odpovědí dotazovaných jmenovat např. školské zařízení (8,3 %), chráněnou dílnu (4,2 %) nebo církevní organizaci (4,2 %).

5.2 Charakteristika člověka s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Zajímavé byly subjektivní výpovědi dotazovaných týkající se charakteristiky člověka s mentálním postižením. Lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, uvedli jako charakteristiku člověka s mentálním postižením toto:

- „???“
- „Člověk potřebující určitou míru podpory a pomoci dle rozsahu svého postižení.“
- „Člověk s vývojovou poruchou, která postihuje všechny jeho složky osobnosti.“
- „Člověk se sníženou schopností rozhodovat a chápat život v souvislostech.“
- „Člověk se sníženou schopností rozlišovat mezi skutečností a imaginací, v závislosti na postižení si pak vytváří vlastní verzi reality.“
- „Člověk se sníženými rozumovými schopnostmi, projevující se především ve schopnosti myslet, učit se a přizpůsobovat se okolí.“
- „Člověk se specifickými potřebami.“
- „Člověk, jehož mentální kompetence se vymykají normálu.“
- „Člověk, kterého většinová společnost považuje za mentálně postiženého.“
- „Člověk, který má změněnou schopnost vnímání reálného světa, žije si svůj vlastní život.“
- „Člověk, který potřebuje větší pozornost.“
- „Člověk, který se narodil s jinými předpoklady pro myšlení a jednání.“
- „Je to člověk.“
- „Je to člověk jako každý jiný se svými starostmi i radostmi.“
- „Jedinec s handicapem v oblasti porozumění společnosti kolem sebe.“
- „Jsou to lidé, kteří žijí ve svém světě, většina z nich dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči, mnozí mají specifické problémy.“
- „Odlíšný od ostatních lidí, infantilní, ulpívavý a snadno ovlivnitelný.“
- „Opožděný psychický vývoj.“

- „*Postižený jedinec, u kterého zaostává vývoj jak mentální, tak duševní, ale i společenský.*“
- „*Přijde na to.*“
- „*Šťastný člověk, když se o něj někdo stará.*“
- „*V nějaké oblasti má nějaká omezení.*“
- „*Veselý, vstřícný k lidem a věřící lidem.*“
- „*Zdravotní postižení.*“

V převážné většině odpovědí zvolili dotazovaní na prvním místě své charakteristiky označení „člověk“. Převážná část těchto charakteristik je však zároveň vystavena na deficitním pojetí mentálního postižení, téměř všechny odpovědi zohledňují zejména přítomnost nějaké odchylky od normy, poruchy či změny.

Lze také konstatovat, že lidé, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením, popisují často v rámci charakteristiky těchto lidí vlastní zkušenosti vyplývající z rozpoznávaných projevů lidí s mentálním postižením.

29,2 % lidí profesně se zabývajících podporou lidí s mentálním postižením, zvolilo pro svoji charakteristiku jiný typ odpovědi („???“; „je to člověk.“; „je to člověk jako každý jiný se svými starostmi i radostmi“; „přijde na to“; „člověk, kterého většinová společnost považuje za mentálně postiženého“; „šťastný člověk, když se o něj někdo stará“; „veselý, vstřícný k lidem a věřící lidem“).

I přes jinakost těchto odpovědí - ve srovnání s výše popsány odpověďmi, však subjektivně cítím možnou mnohočetnost sdělení zejména u třech posledních, v závorce jmenovaných odpovědí. Předpokládám, že citované „štěstí, veselost, vstřícnost, postaráni se o člověka a specifický pohled většinové společnosti“ taktéž způsobují a potvrzují přítomný deficit u lidí s mentálním postižením.

Lidé, kteří se profesně podpoře lidí s mentálním postižením nevěnují, uvedli tyto charakteristiky člověka s mentálním postižením:

- „*Člověk.*“
- „*Člověk s duševním handicapem.*“
- „*Člověk s nějakou duševní poruchou, nedokáže se plně o sebe postarat.*“
- „*Člověk s odlišným náhledem na realitu.*“

- „Člověk s potížemi (menšími či většími), často neschopen samostatného života, vyžadující pomoc či asistenci druhých.“
- „Člověk s vrozenou vadou inteligence.“
- „Člověk se sníženou úrovní rozumových schopností.“
- „Člověk vyžadující zvýšenou ohleduplnost a citlivost ve svém okolí.“
- „Člověk, který si to nevybral.“
- „Chudák“ (takto odpověděli dva dotázaní).
- „Člověk, který si zaslouží ohled a pomoc.“
- „Jako malé dítě v dospělém těle.“
- „Jiný.“
- „Má jiné vnímání reality.“
- „Má svůj svět.“
- „Má těžký osud, který neovlivní!“
- „Nedokáže se normálně chovat, pracovat...“
- „Osoba, která potřebuje péči ostatních, aby se mohla alespoň částečně zapojit do běžného života – samozřejmě záleží na způsobu postižení.“
- „Velké citlivé dítě.“
- „Vývojová porucha psychiky.“
- „Vzhledem dospělý, duchem dítě.“
- „Znevýhodněná bytost.“

V této skupině dotazovaných lidí tvoří menší skupinu ti lidé, kteří uvedli při charakterizování lidí s mentálním postižením na prvním místě označení „člověk“. Různou definici popisující odchylku od běžné normy použilo při charakteristice lidí s mentálním postižením minimálně 12 ze skupiny 24 dotázaných, kteří se profesně nevěnují podpoře lidí s mentálním postižením.

V této skupině dotázaných se taktéž projevíly některé typy předsudků vůči skupině osob s mentálním postižením (např. „chudák“; „má svůj svět“; „nedokáže se normálně chovat, pracovat...“; „velké citlivé dítě“ apod.).

5.3 Seberealizace lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Na otázku, zda dotazovaní lidé myslí, že mají lidé s mentálním postižením v současné době naději na seberealizaci, odpovědělo kladně celkem 41 dotazovaných (85,42 %). Někteří dotazovaní lidé uváděli zároveň konkrétní názory:

- „ano, postoj společnosti k těmto lidem se postupně zlepšuje“
- „ano, naději na seberealizaci mají, ale malou“
- „ano, ti šikovnější zcela jistě“
- „ano, v chráněných dílnách“
- „ano, ale jen v limitovaném množství daném finančními prostředky“
- „ano, věnuje se jim více péče, pozornosti i finančních prostředků než dětem zdravým“
- „ano, díky současné humanizaci společnosti, která vidí ve svých postižených rovnoprávné členy a bude je respektovat“.

Kladnou odpověď zvolila převážná část dotazovaných, přesto je z odpovědi patrné, že ne všichni považují možnost lidí s mentálním postižením realizovat se dle svých přání a potřeb, za zcela jednoznačné.

Z odpovědí vyplývá, že se lidé domnívají, že uspokojit svoji potřebu seberealizace mají především lidé s mentálním postižením, kteří jsou těmi „šikovnějšími“ z řad lidí s mentálním postižením. Jako omezující vnímají lidé také výši finančních prostředků, která je do jisté míry pro zajištění kvalitní podpory lidem s mentálním postižením opravdu směrodatná. Zazněl však také hlas, který lze vysvětlit jako představu lidí o tom, že lidé s mentálním postižením se mohou realizovat v rámci specifického pracoviště – konkrétně v chráněné dílně.

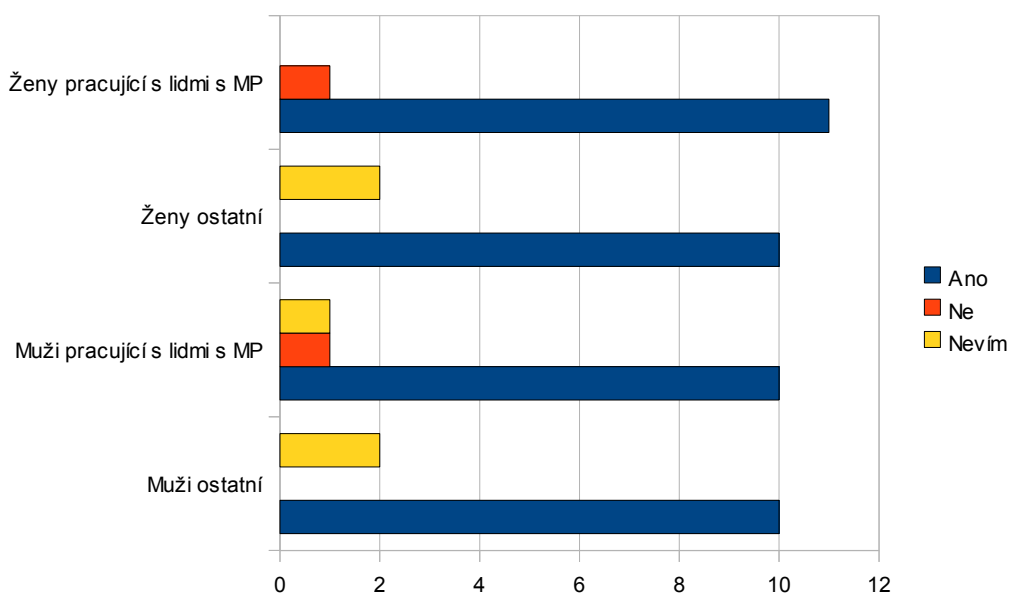
Dle mého názoru nejvíce negativní postoj, který zazněl, se týká představy dotázaného zástupce společnosti ohledně faktu, že se lidem s mentálním postižením věnuje „více péče, pozornosti i finančních prostředků než dětem zdravým“. Tento názor, který konkrétně zde uvedla jedna z žen, které se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, se může skrývat za pocitem i dalších lidí. Ve svém důsledku může tento přístup v přemýšlení vzbuzovat pocit a zdání „nespravedlnosti“

ve společnosti. Zejména pro pracovníky, kteří se věnují podpoře lidí s mentálním postižením, je proto důležité zodpovědně rozlišovat a poskytovat veřejnosti pouze objektivní informace.

4,17 % dotazovaných lidí uvedlo, že dle jejich názoru lidé s mentálním postižením naději na seberealizaci nemají. Pět dotazovaných z celkového počtu 48 (10,41 %) uvedlo jako svou odpověď „nevím“.

Obecně, dle procentuálního vyjádření kladných odpovědí i vzhledem k odpovědím konkrétním, je patrné, že ve společnosti převládá pozitivní přístup a ochota lidí ponechat lidem s mentálním postižením dostatečný prostor pro jejich seberealizaci.

Ilustrace zobrazuje zastoupení jednotlivých odpovědí ve skupině žen a ve skupině mužů dle toho, zda se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením či nikoliv.

Ilustrace 3: Názory společnosti na možnost seberealizace lidí s mentálním postižením

5.4 Přínos lidí s mentálním postižením pro společnost z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Pro zodpovězení otázky „v čem spatřujete přínos lidí s mentálním postižením pro společnost?“ měli dotazovaní zástupci společnosti možnost výběru ze šesti variant

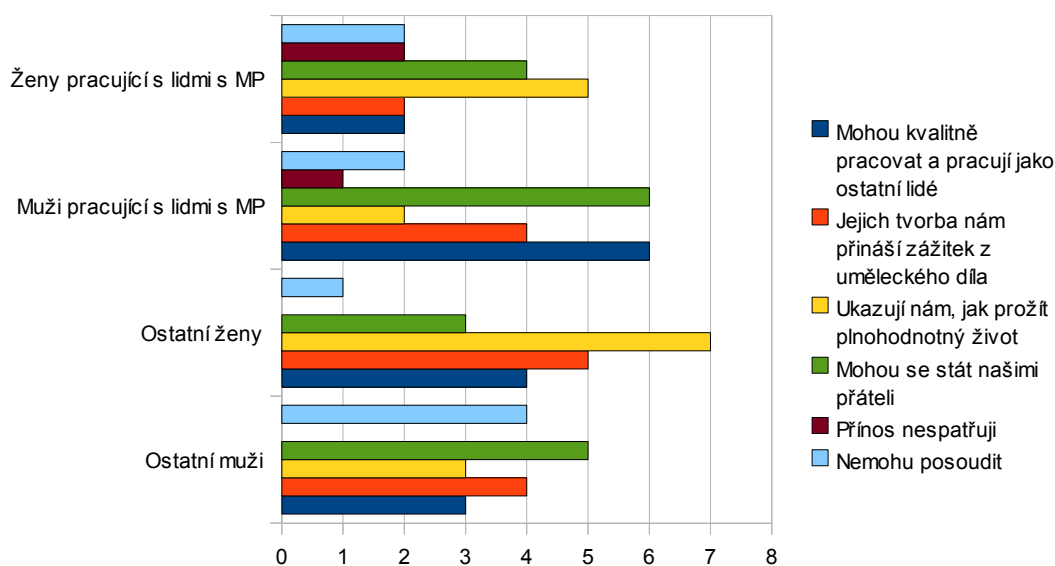
odpovědí. Dotazovaní mohli označit více odpovědí současně. Nejčastěji volenou odpovědí bylo, že se lidé s mentálním postižením mohou stát našimi přáteli (odpověď zvolilo 37,5 % dotazovaných). I další možnosti však byly zastoupeny ve velkém počtu. Odpověď „ukazují nám, jak prožít plnohodnotný a naplněný život“, volilo 35,42 % dotázaných. Následovaly dvě odpovědi se stejným procentuálním poměrem (31,25 %) při možnosti „mohou kvalitně pracovat a pracují jako ostatní lidé“ a „jejich práce a tvorba nám přináší potěšení a zážitek z uměleckého či jiného vzniklého díla“.

Celkem 18,75 % lidí uvedlo, že přínos lidí s mentálním postižením pro společnost nemohou posoudit.

Tři dotázaní z celkového počtu 48 lidí (6,25 %) uvedli, že přínos lidí s mentálním postižením pro společnost nespátřují. Všichni tři tito dotázaní lidé pracují s lidmi s mentálním postižením. Jedná se o dvě ženy ve věku 41 – 50 let (20 let odborné praxe) a 51 a více let (délka odborné praxe neuvedena) a jednoho muže ve věku 51 a více let (27 let odborné praxe).

Je zde proto možný předpoklad, že tito lidé hodnotí negativně přínos lidí s mentálním postižením pro společnost na základě své dlouholeté praxe, která vyčerpala jejich pozitivní přístup k lidem, se kterými pracují.

Je-li tomu skutečně tak, je opravdu důležité věnovat pozornost též pomoci a podpoře samotných pracovníků. Tito lidé, kteří jsou s lidmi s mentálním postižením v častém kontaktu, jsou ohroženi syndromem vyhoření a dalšími negativními důsledky jejich profese. Negativa plynoucí z jejich postoje se následně dotýkají zejména samotných lidí s mentálním postižením.

Ilustrace 4: Přínos lidí s mentálním postižením pro společnost: odpovědi všech dotázaných

Dle grafického znázornění je patrné, že zejména ženy, které se profesně nevěnují podpoře lidem s mentálním postižením, spatřují přínos lidí s mentálním postižením pro společnost nejčastěji v tom, že nám lidé s mentálním postižením mohou pomoci ukázat, jak prožít plnohodnotný a naplněný život. Myslím, že toto téma do značné míry souvisí s tempem vývoje současné společnosti a důrazu na výkon. Za takových podmínek může docházet k narušení smyslu a kvality života, lidé pociťují potřebu vrátit se blíže k přírodě a nalézt i na první pohled skryté hodnoty. To koresponduje s tím, že tuto odpověď volily častěji ženy, vzhledem ke své intuitivnější povaze.

Oproti tomu muži zastávají ve větším počtu názor, že lidé s mentálním postižením mohou kvalitně pracovat a pracují jako ostatní lidé (zejména muži, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením), a že se mohou stát našimi přáteli.

Lze konstatovat, že dotázaní zástupci společnosti projeví v převážné většině kladné postoje, týkající se přínosu lidí s mentálním postižením pro společnost.

5.5 Životní pocit lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotázaní lidé měli dle svého vlastního pocitu posoudit, zda mají lidé s mentálním postižením „lehčí život“, oproti zástupcům většinové společnosti. Základními možnostmi pro odpověď byly varianty ano – ne – nevím. Zároveň měli lidé možnost vyjádřit svůj názor dopsáním odpovědi.

66,7 % z celkového počtu 48 dotázaných uvedlo, že lidé s mentálním postižením „lehčí život“ nemají.

Dotazovaní, kteří zvolili jako svou odpověď „ne“, a pracují s lidmi s mentálním postižením (29,2 % z celkového počtu 48 dotázaných), vyjádřili tyto názory:

- „Musíme se snažit o jejich integraci a co nejnornálnější přístup k nim“
- „Každý se v životě potýká s většími či menšími problémy“
- „Nemají lehčí život, jelikož společnost není připravena takové lidi vést“
- „Také mají svá trápení“.

Dotázaní lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením nepracují, uváděli zároveň s odpovědí „ne“ (37,5 % z celkového počtu 48 dotázaných), např. tento názor:

- „Každý má u sebe pomocnou ruku“
- „Život mají těžší, ačkoliv se umí upřímně radovat a smát - na rozdíl od nás normálních“
- „Nemají dostatek pracovních příležitostí“

Jako skutečnost, že lidé s mentálním postižením mají „život lehčí“ (ve srovnání s ostatní populací), hodnotilo kladně 10,42 % z celkového počtu 48 dotazovaných.

Ze skupiny lidí, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením, uvedlo kladnou odpověď 4,2 % z celkového počtu 48 dotazovaných (ze skupiny 24 profesionálů, zabývajících se podporou lidí s mentálním postižením, se jednalo o dva dotazované). Jako důvod zazněla v této dotazované skupině jedna odpověď:

- „Mají vstřícnější přístup k životu“.

Lidé, kteří se podporou lidí s mentálním postižením profesně nezabývají, odpovídali kladně v 6,25 % případů z celkového počtu 48 dotazovaných. Jako důvod

pro odpověď „ano“ uváděli dotazovaní lidé toto:

- *„Neřeší současný stres, mají svůj svět“*
- *„Nepřemýšlí tak jako my, nemají naše problémy“*
- *„Pokud je o tyto osoby dostatečně postaráno, tak ano“.*

Odpověď „nevím“ zvolilo celkem 11 ze 48 dotázaných lidí (22,9 %). Ze skupiny lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, odpověď „nevím“ zvolilo 8 z těchto 11 dotázaných (16,6 % ze všech dotazovaných).

K odpovědi „nevím“ se konkrétněji vyjadřovaly pouze ženy, které s lidmi s mentálním postižením nepracují. Uvedly tyto odpovědi:

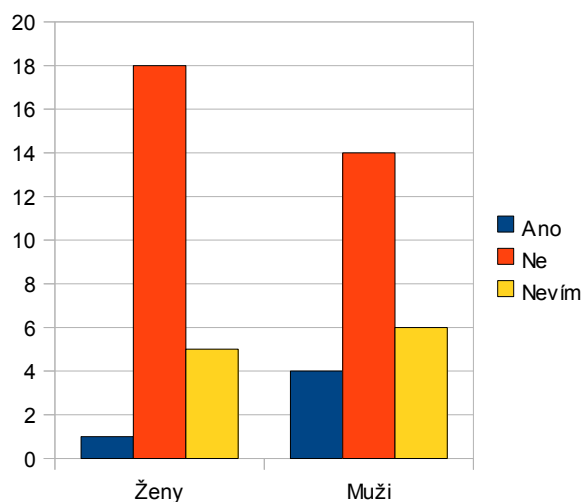
- *„Jejich život může přinášet i pozitiva, ale zároveň čelí překážkám“*
- *„Těžko říci, do jaké míry si uvědomují sebe sama“.*

Zajímavá je odpověď „každý má u sebe pomocnou ruku“, kterou uvedla jedna žena. Vypovídá o tom, že každý z nás má prostor a šanci zajistit si uspokojování svých přání a potřeb. Dle této odpovědi by se zdálo, že ve společnosti již nepřetrvává názor, že lidé s mentálním postižením mají svůj život a zabezpečování svých potřeb jednodušší, a že jejich postižení je v tomto ohledu „výhodou“. Další odpovědi však ukazují, že tomu tak zatím zcela není. Zazněly hlasy o tom, že lidé s mentálním postižením „neřeší současný stres, žijí ve svém světě, nepřemýšlí tak jako my, tudíž nemohou mít naše problémy...“.

Za pozitivní považují i odpovědi „nevím“, které se objevily. Poukazují na to, že lidé o problematice přemýšlejí, ale pravděpodobně ještě nemají utvořený názor.

Dle celkového počtu negativních odpovědí (66,7 %) na otázku „myslíte, že mají lidé s mentálním postižením lehčí život“?, lze říci, že si dotázaní lidé uvědomují specifickou situaci lidí s mentálním postižením a nikterak ji nezlehčují. Spíše naopak, odpovědi svědčí o tom, že lidé pocítují potřebu kvalitní integrace a vhodného vedení lidí s mentálním postižením. V obou dotazovaných skupinách zazněly podobné názory; ve skupině lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením i ve skupině ostatních dotázaných.

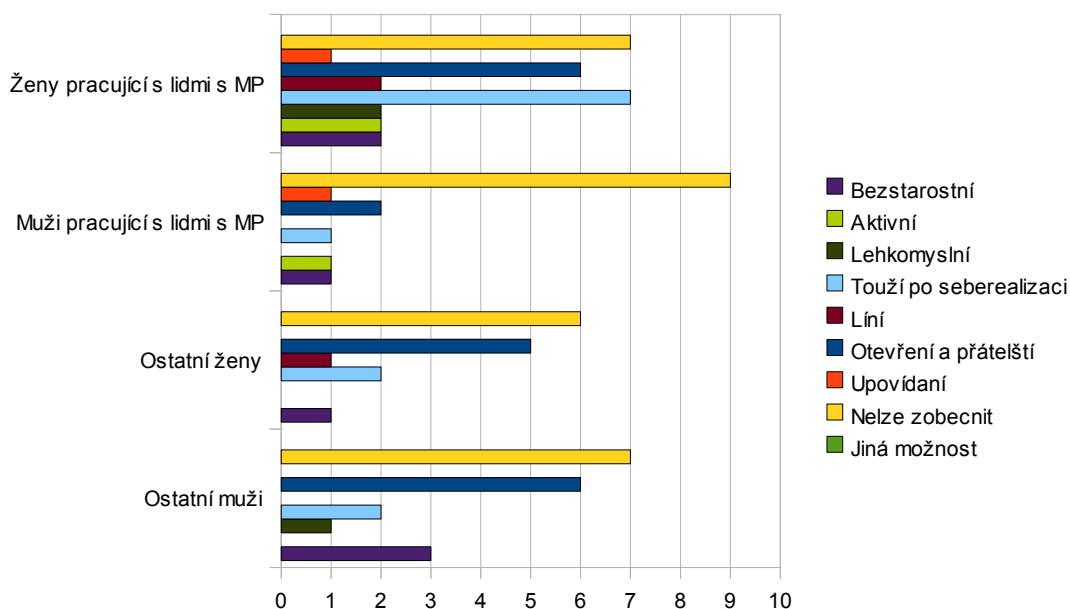
Ilustrace 5: Mají lidé s mentálním postižením „lehčí život“? - porovnání názorů mužů a žen

5.6 Vlastnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotazovaní lidé, kteří zodpovídali otázku „o lidech s mentálním postižením si myslím, že jsou...“, mohli volit z předložených odpovědí. Výběr odpovědi umožňoval označit více možností současně. Zároveň mohli dotazovaní dopsat vhodnou alternativu odpovědi dle svého uvážení.

Nejčastěji zastoupenou možností, kterou dotazovaní volili, byla v 60,4 % případů odpověď „nelze zobecnit, každý je svůj“. Vyskytlo se však také mnoho případů, kdy lidé označovali konkrétní odpovědi a zároveň i skutečnost, že „nelze zobecnit“.

Zastoupení jednotlivých vlastností, které dotazovaní lidé u lidí s mentálním postižením předpokládají, je uvedeno v následující ilustraci.

Ilustrace 6: Vlastnosti lidí s mentálním postižením z pohledu společnosti

Ženy, které se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, uvedly v rámci svých názorů na vlastnosti lidí s mentálním postižením nejširší škálu možností. Tyto ženy volily ze všech osmi nabízených, možných vlastností lidí s mentálním postižením, včetně možnosti „nelze zobecnit“. V této skupině žen se objevilo nejvíce odpovědí, které se vztahují k negativním vlastnostem lidí s mentálním postižením. Jde o vlastnosti „líní a lehkomyslní“. Vlastnosti „bezstarostní a upovídaní“ lze sice taktéž chápat v negativním smyslu, ale myslím, že ne v takové míře jako vlastnosti předešlé.

Skupina žen pracujících s lidmi s mentálním postižením však zároveň v daleko větší míře zvolila tu možnost, že lidé s mentálním postižením „touží po seberealizaci“.

Muži, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, volili z celkem šesti nabízených možností, včetně varianty „nelze zobecnit“. V této skupině dotazovaných se neobjevily vyloženě negativní vlastnosti, které by tito dotazovaní přisuzovali lidem s mentálním postižením. Tato skupina mužů volila z nabídky vlastností „upovídaní, otevření a přátelství, touží po seberealizaci, aktivní, bezstarostní a nelze zobecnit“. Méně často nežli ženy pracující s lidmi s mentálním postižením volili muži tu vlastnost, že jsou lidé s mentálním postižením „otevření a přátelští“.

Skupinou, která častěji označila vlastnosti záporné, byly ženy obou dotazovaných skupin ženského pohlaví.

Ve skupině lidí, kteří se profesně podpoře lidí s mentálním postižením nevěnují, také převažovala odpověď „nelze zobecnit“. Jako nejčastější konkrétní vlastnost lidí s mentálním postižením volili dotazovaní zástupci běžné společnosti vlastnost „otevření a přátelství“.

O tom, jací lidé s mentálním postižením jsou, má v přisuzovaných pozitivních vlastnostech přibližně stejnou představu skupina dotázaných žen i skupina dotázaných mužů.

O tom, že jsou lidé s mentálním postižením aktivní, je nejvíce ze všech dotazovaných přesvědčena skupina žen, pracujících s těmito lidmi, následovaná skupinou mužů, kteří se taktéž podpoře lidí s mentálním postižením věnují. Ostatní běžná společnost možnost být aktivní u lidí s mentálním postižením nespatřuje.

O tom, že jsou lidé s mentálním postižením bezstarostní, je přesvědčeno 14,58 % ze všech 48 dotazovaných. Aktivitu přisuzuje lidem s mentálním postižením 6,25 % dotázaných. Stejný procentuální výsledek představuje názor lidí, že jsou lidé s mentálním postižením lehkomyšní (6, 25 %) nebo líní (6,25 %). Touhu po seberealizaci přisuzuje lidem s mentálním postižením 25 % všech dotázaných. Vlastnost upovídanost byla zastoupena v 4,17 % případů. O tom, že jsou lidé s mentálním postižením otevření a přátelští, je přesvědčeno 39,58 % dotázaných. 60,42 % lidí označilo možnost, že to, jací lidé s mentálním postižením jsou, nelze zobecnit, protože každý je svůj. Zazněla však připomínka, že „každý je jinak postižený, to má vliv na jeho projevy“. Možnost jiné odpovědi nikdo z dotázaných nevyužil.

Z výsledných odpovědí a procentuálního zhodnocení vyplynulo, že ženy mají pocit, že jsou lidé s mentálním postižením líní. Přestože se nejedná o velký počet dotazovaných, myslím, že tento názor žen souvisí s rolí žen ve společnosti obecně. Ženy jsou stále ještě těmi, které v převážné míře pečují o domácnost a zajišťují vše potřebné. Zdá se, že očekávají ve svém životě podporu a pomoc, které se jim nedostává ani v soukromí, ani v rámci práce s lidmi s mentálním postižením.

Vysoká frekvence odpovědi týkající se názoru lidí, že jsou lidé s mentálním postižením otevření a přátelští, poukazuje na přetrvávající pozitivní předsudek společnosti o vlastnostech lidí s mentálním postižením.

Obecně lze konstatovat, že jsou zjištěné výsledky pozitivní a poukazují na převážně vřelé představy lidí o vlastnostech lidí s mentálním postižením.

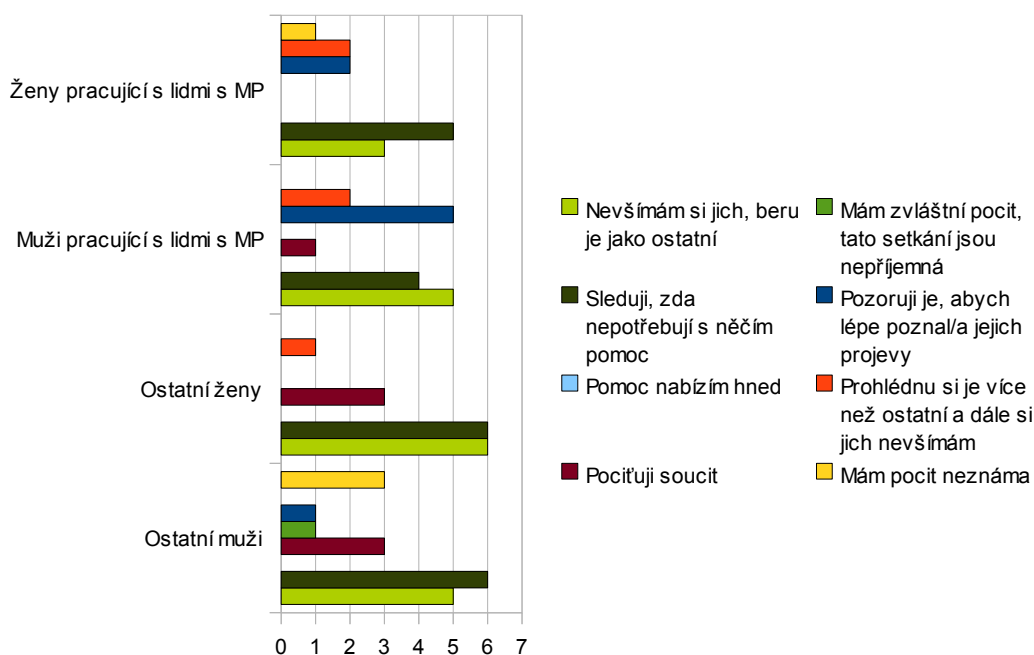
5.7 Pocity dotázaných zástupců společnosti při setkání s lidmi s mentálním postižením

Dotazovaní lidé mohli při zodpovídání otázky „Jaké máte v okamžiku setkání s lidmi s mentálním postižením osobní pocity?“, volit z nabídnutých odpovědí. Zároveň měli možnost označit více odpovědí současně.

Celkem 21 ze všech 48 dotázaných lidí (43,75 %) uvedlo, že při setkání s lidmi s mentálním postižením sledují, zda tito lidé nepotřebují s něčím pomoc.

Druhou, nejčastěji volenou odpovědí bylo, že si lidé osob s mentálním postižením při běžném setkávání nevšímají, berou je jako ostatní lidi (odpověď zvolilo 19 ze 48 dotázaných, tj. 39,58 %).

Zastoupení dalších možností uvádí následující ilustrace, která porovnává pocity žen a mužů.

Ilustrace 7: Pocity dotázaných lidí v okamžiku jejich setkání s lidmi s mentálním postižením

Všechny dotazované skupiny lidí se převážně shodly na tom, že se snaží při běžném kontaktu zjistit, zda osoby s mentálním postižením nepotřebují pomoc. Stejně tak byly srovnatelně ve všech skupinách dotazovaných zastoupeny odpovědi v tom smyslu, že v okamžiku setkání s lidmi s mentálním postižením nevěnují dotazovaní

těmto lidem zvýšenou pozornost.

Jako pocit neznáma popsala okamžik setkání s lidmi s mentálním postižením jedna žena pracující s lidmi s mentálním postižením a tři muži, kteří se profesně podporou lidí s mentálním postižením nezabývají.

Zejména muži pracující s lidmi s mentálním postižením prý tyto lidi při běžném kontaktu pozorují, aby lépe poznali jejich projevy.

Nikdo z dotázaných nenabízí lidem s mentálním postižením pomoc hned. Soucit při setkání s osobami s mentálním postižením pociťuje 7 ze 48 dotázaných lidí (14,6 %).

Tři ze čtyř lidí, kteří s osobou s mentálním postižením nepřišli do bližšího kontaktu, uvedli, že sledují, zda by eventuálně tito lidé nepotřebovali jejich pomoc. Ve dvou případech se v této skupině lidí objevil postoj, že pociťují s lidmi s mentálním postižením soucit. Jedna odpověď zmiňovala přítomnost pocitu neznáma.

Toto lze sice považovat za odpovídající stav vzhledem k jejich minimálně nabytým zkušenostem při kontaktu s lidmi s mentálním postižením, zjištěná skutečnost však nepotvrzuje předpoklad číslo 1, že **kvalita postojů společnosti k osobám s mentálním postižením je pozitivně ovlivňována intenzitou a délkou trvání vzájemného vztahu či kontaktu**; a to vzhledem k relativně vysokému procentu osob, kteří, přestože dosud s lidmi s mentálním postižením nepřišli do kontaktu, jsou ochotni poskytnout jim svoji pomoc (75 %).

Na základě zjištěných údajů lze zobecnit, že se lidé snaží při kontaktu s lidmi s mentálním postižením chovat se ohleduplně, taktně nabízet případnou pomoc a že skutečnost, že se lidé s osobami s mentálním postižením běžně setkávají, není vnímána negativně.

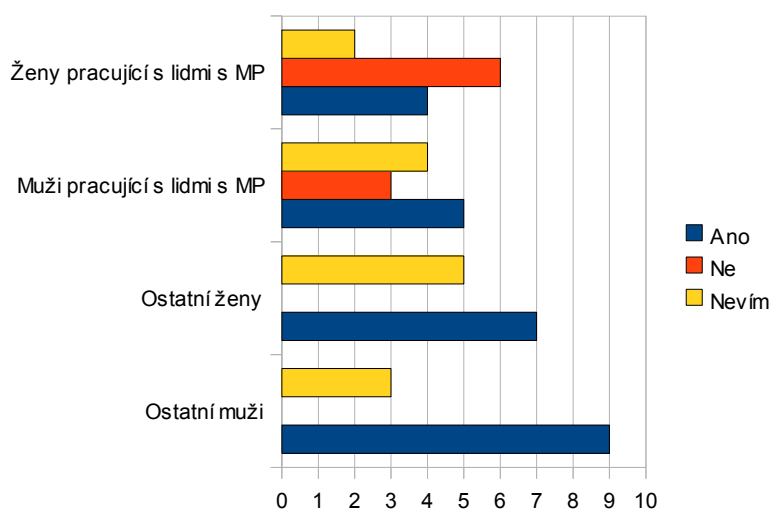
5.8 Zneužitelnost žen a mužů s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Celkem 40 ze 48 dotázaných (83,34 %) uvedlo, že pohlaví člověka s mentálním postižením nemá vliv na míru jeho zneužitelnosti. Možnost, že jsou snáze zneužitelné ženy s mentálním postižením, zvolilo sedm z celkového počtu 48 dotázaných (14,58 %). Jako snáze zneužitelné muže označila jedna dotázaná žena z celkového počtu 48 lidí, kteří otázku zodpovídali (2,08 %).

5.9 Posouzení reálnosti a splnitelnosti přání lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Otázku „myslíte, že mají lidé s mentálním postižením reálné a vzhledem ke své situaci naplnitelné touhy a přání?“, mohli dotazovaní lidé zodpovědět výběrem odpovědí „ano – ne – nevím“.

Odpověď „ano“ zvolilo 25 dotázaných (52,08 % z celkového počtu dotázaných). Názor, že lidé s mentálním postižením reálné a splnitelné touhy a přání nemají, uvedlo devět dotázaných (18,75 %). Zbýlých 14 lidí (29,17 % ze všech dotázaných) označilo odpověď „nevím“.

Ilustrace 8: Reálnost přání lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Jak vyplývá z grafického znázornění odpovědí, ženy a muži, kteří se profesně nevěnují podpoře lidí s mentálním postižením, zcela vyloučili zápornou odpověď na položenou otázku. Zdá se, že jejich názor je neovlivněn přímou zkušeností z praktického života lidí s mentálním postižením a častou snahou osob, které jim poskytují podporu ve smyslu účelnosti jejich snah, tužeb a přání. Jinou otázkou samozřejmě je, nakolik bychom měli přání a tužby lidí s mentálním postižením ovlivňovat.

Skutečnost, že lidé s mentálním postižením nemají reálné a vzhledem ke své situaci naplnitelné touhy a přání, uvedlo 6 žen a 3 muži ze skupiny 24 dotazovaných pracovníků. Rozdíl, který se vyskytl mezi postojem těchto žen a mužů, kteří se profesně zabývají podporou lidí s mentálním postižením, vnímám jako důsledek nepsaného poslání žen orientovat se spíše na praktickou stránku poskytované péče osobám s mentálním postižením. I v tomto případě jsou zástupkyně skupiny dotazovaných, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, více skeptické oproti mužům téže dotazované skupiny. Pracovnice neočekávají u lidí, kterým věnují podporu, úspěchy v takové míře jako jejich kolegové, muži.

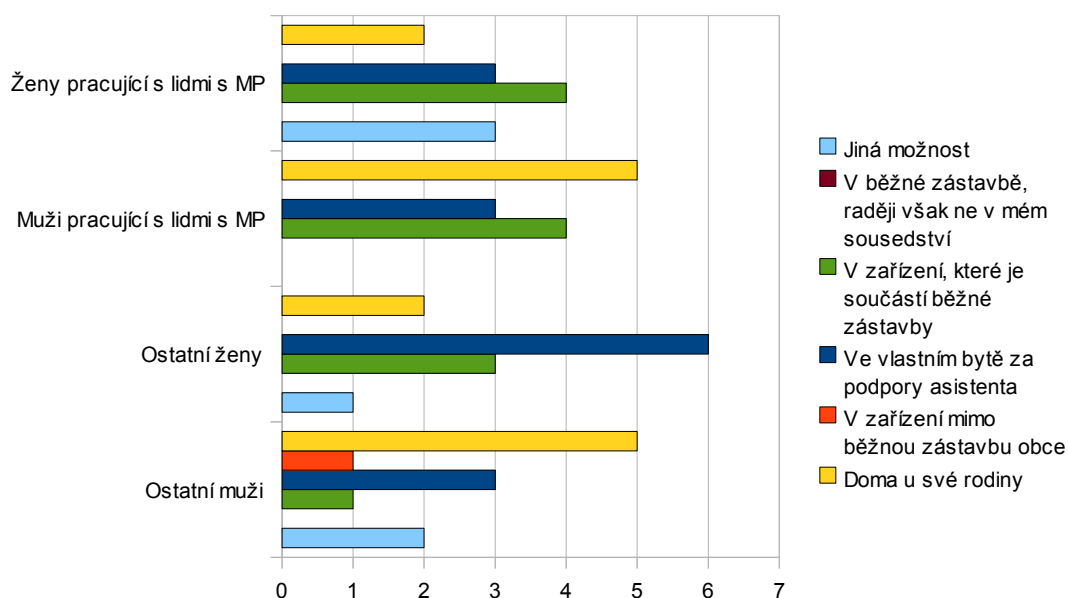
Obecně myslím, že by se mohli lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, inspirovat u lidí běžné populace. Předpokládám, že předem očekávané úspěchy, týkající se naplnění tužeb a přání lidí s mentálním postižením, by otevřely prostor pro kvalitnější plánování osobních cílů lidí s mentálním postižením či pro kvalitnější využívání vnějších zdrojů a služeb.

5.10 Názory dotázaných zástupců společnosti na způsob bydlení lidí s mentálním postižením

Dotazovaní zástupci společnosti měli možnost zvolit pouze jednu z nabízených odpovědí. Mohli však zároveň uvést svůj názor též písemně, vlastními slovy.

Nejčastějším názorem dotazovaných bylo, že by měli lidé s mentálním postižením bydlet ve vlastním bytě za podpory asistenta (31,25 % odpovědí).

Objevilo se také osm upřesňujících odpovědí, dle kterých je názor lidí takový, že lidé s mentálním postižením by měli bydlet dle rozsahu svého postižení a úrovně aktuálních dovedností. Nejčastěji uváděli lidé názor, že lidé s mentálním postižením mají bydlet doma nebo v zařízení poskytujícím sociální služby v rámci běžné zástavby města či obce či v chráněném bytě, umožňují-li to jejich schopnosti.

Ilustrace 9: Názory dotázaných zástupců společnosti na způsob bydlení lidí s mentálním postižením

Názor, že by lidé s mentálním postižením měli bydlet ve vlastním bytě za podpory asistenta, preferovaly nejčastěji ženy, které se profesně nevěnují podpoře těmito lidmi. Ve všech ostatních skupinách došlo ke vzájemné shodě, co do počtu zvolených odpovědí (v každé skupině zvolili možnost bydlení ve vlastním bytě za podpory asistenta tři dotazovaní z možného počtu 12 lidí).

Často volenou alternativou bydlení osob s mentálním postižením bylo také bydlení doma, u své rodiny (29,17 % všech dotázaných).

Pozitivní je, že žádný z dotázaných lidí neuvedl možnost „bydlení v běžné zástavbě obce, raději však ne v mém sousedství“. Jednou se vyskytla odpověď „v některém zařízení poskytujícím sociální služby mimo běžnou zástavbu města či obce“ a to v případě muže, který se podpoře lidí s mentálním postižením profesně nevěnuje.

Ženy a muži, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, uvedli častěji, oproti laické veřejnosti, že by Tito lidé měli bydlet v zařízení sociálních služeb v běžné zástavbě města či obce. Tím došlo k potvrzení předpokladu číslo 2, který zní, že **lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují, zastávají ve větší míře názor, že by lidé s mentálním postižením měli bydlet v některém zařízení poskytujícím sociální služby, oproti ostatním zástupcům společnosti.**

Relativně často se vyskytující názory na kombinaci bydlení doma u rodiny a bydlení v zařízení sociálních služeb, poukazují na potřebu lidí disponovat kvalitními možnostmi pro volbu vhodného typu bydlení pro osoby s mentálním postižením.

Zjištěné skutečnosti jsou pozitivní, poukazují na vyspělost názorů jednotlivých dotázaných zástupců společnosti a předpokládají možnost úspěšné integrace lidí s mentálním postižením.

5.11 Pracovní zařazení lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotázaní lidé mohli při odpovědi na otázku „jaká práce, zaměstnání, je dle vašeho názoru vhodná pro to, aby ji vykonávali lidé s mentálním postižením?“ volit z uvedených možností. Zároveň mohli označit více odpovědí současně nebo dopsat svůj vlastní názor.

Nejčastěji zastoupeným názorem lidí bylo, že by se lidé s mentálním postižením měli věnovat výrobě keramiky (58,33 %) a drobným domácím pracím (58,33 %). Také ostatní možnosti byly často voleny, např. pletení košíků by lidem s mentálním postižením doporučilo 56,25 % dotázaných. Následuje výtvarná činnost (52,08 %), výrobky z papíru (47,92 %), úklidové práce (47,92 %), údržba parků a veřejných prostranství (45,83 %), práce s počítačem (27,08 %) a sport (20,83 %).

Názor, že pro osoby s mentálním postižením není vhodná žádná činnost, protože tito lidé nemohou být přínosem pro společnost, nezazněl ani v jednom případě z celkového počtu 48 dotazovaných lidí.

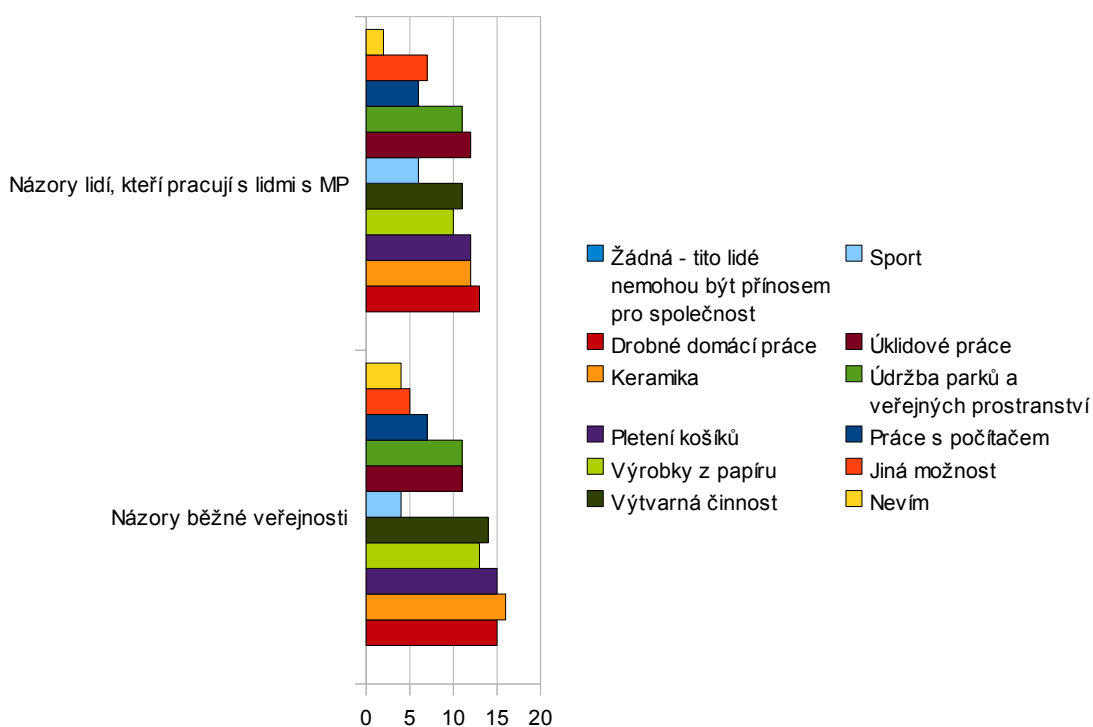
Odpověď neví se vyskytla u 12,5 % dotázaných lidí. 25 % lidí označilo možnost jinou, v rámci které upřesňovali své názory:

- *„Dle možností dotyčného, u některých lze i práce v provozu, obsluha v restauracích, v obchodech aj.“*
- *„Potřebují pomoc pomocí vybraných programů, vyzkoušených programů.“*
- *„Podle míry postižení, lidé s lehčím postižením mohou jistě zastávat i jiné profese.“*
- *„Dle svých schopností a dovedností, musí je to bavit.“*

- „Cokoli dle stupně mentálního postižení, aby nepůsobili problémy sobě ani společnosti.“
- „Obsluha v kavárnách, chráněné dílny – manuální činnost.“

Ze zjištěných údajů je zřejmé, že mají dotázaní reálnou představu o tom, na jaké práce jsou schopnosti lidí s mentálním postižením dostačující. Je potěšující, že i laická veřejnost mluví o programech na podporu lidí s mentálním postižením. Názor, že by mohli lidé s mentálním postižením pracovat v běžném provozu, zazněl pouze jeden, a to z řad ženy, která se profesně nevěnuje podpoře lidí s mentálním postižením. Přesto pokládám zjištěná data za pozitivní, ukazují, že postoj veřejnosti k zaměstnávání lidí s mentálním postižením je očekávaný a přínosný.

Následující ilustrace znázorňuje rozdíl mezi názory lidí, kteří se profesně věnují lidem s mentálním postižením a názory ostatních dotázaných týkajících se zaměstnávání osob s mentálním postižením.

Ilustrace 10: Jaká práce, zaměstnání, je z pohledu společnosti vhodná pro to, aby ji vykonávali lidé s mentálním postižením

Lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, nejčastěji volili tu možnost, že by se tyto lidé měli věnovat drobným domácím pracím, úklidovým

pracím, pletení košíků nebo volili jinou možnost.

Skupina ostatních dotázaných označovala nejčastěji možnost jinou. Nejčastějším konkrétním názorem dotázaných lidí, kteří se podpoře lidí s mentálním postižením profesně nevěnují, bylo, že by se lidé s mentálním postižením měli v rámci svého pracovního procesu věnovat drobným domácím pracím a pletení košíků. Co do počtu následovala výtvarná činnost.

Obě skupiny dotazovaných se tedy shodly na tom, že z jejich pohledu by byly pro osoby s mentálním postižením nejlepším řešením jejich zaměstnávání drobné domácí práce.

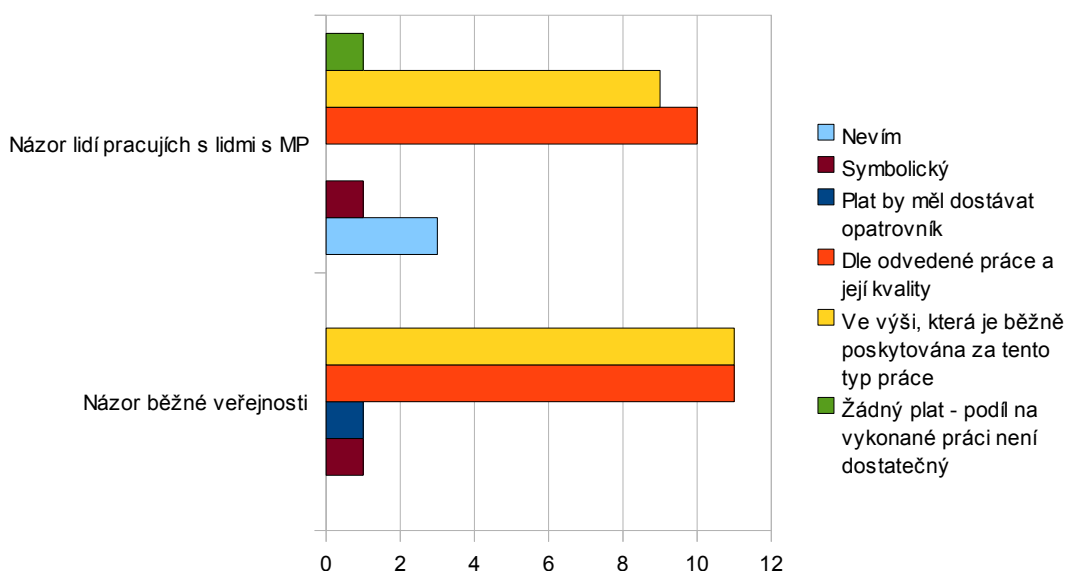
5.12 Finanční ohodnocení práce lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotazovaní mohli v rámci svých odpovědí na otázku „jaký plat by měli lidé s mentálním postižením dostávat?“, využít celkem šest různých typů odpovědí.

Nejčastější odpovědí bylo, že plat lidí s mentálním postižením by měl být vyplácen „dle odvedené práce a její kvality“ (43,75 % všech dotázaných). Následoval názor „v té výši, která je běžně za tento typ práce poskytována“ (41,67 % všech dotázaných).

Že by měl plat za vykonanou práci dostávat opatrovník, soudí jedna dotázaná žena (2,08 %). Symbolický plat by lidem s mentálním postižením vypláceli dva ze 48 dotázaných (4,17 %). Plat „žádný – jejich podíl na vykonané práci není dostatečný“, zvolil jeden dotázaný (2,08 %). Tři lidé z celkového počtu 48 dotázaných nemají utvořen názor, zvolili odpověď neví (6,25 %).

Z níže uvedeného grafického znázornění je patrné, že odpověď „nevím“ se týká lidí, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením. Ostatní dotázaná populace zastává oproti pracovníkům ve větším počtu názor, že plat lidí s mentálním postižením by měl být vyplácen ve výši, která je běžně za určitý typ práce poskytována nebo dle odvedené práce a její kvality.

Ilustrace 11: Plat lidí s mentálním postižením z pohledu společnosti

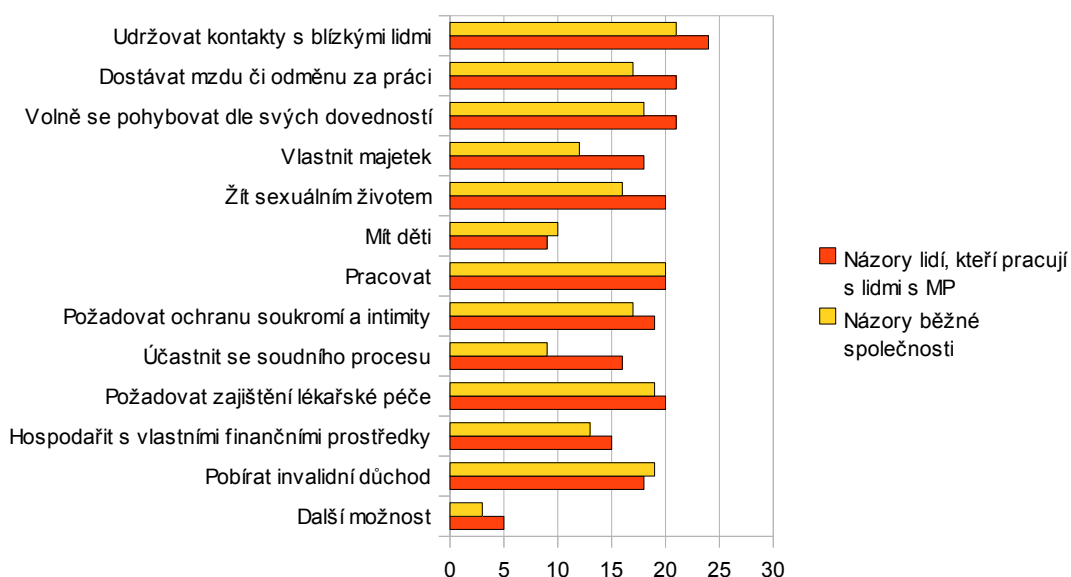
Také pouze u lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, zazněl názor, že lidé s mentálním postižením by neměli za svoji práci dostávat plat žádný, protože jejich podíl na odvedené práci není dostatečný. Tuto odpověď uvedl muž ve věku 21 – 30 let, který je na počátku své pracovní kariéry a lze předpokládat, že bude v budoucnu ovlivňovat podporu věnovanou lidem s mentálním postižením.

Názor, že plat člověka s mentálním postižením by měl dostávat opatrovník, lze chápat buď jako prostředek ochrany jeho finančních prostředků nebo jako názor, že lidé s mentálním postižením nejsou schopni se svými finančními prostředky hospodařit.

V tomto případě myslím, že lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením nepracují, prokázali kvalitnější postoje a názory, nežli skupina lidí profesně se věnujících podpoře lidí s mentálním postižením. Tento závěr by bylo vhodné zohlednit při plánování dalšího vzdělávání pracovníků nejen sociálních služeb, s cílem zkvalitnit jejich postoje k lidem s mentálním postižením. Přesto však soudím, že došlo k potvrzení předpokladu číslo 3, který zněl, že **obě hodnotící skupiny mají srovnatelný názor týkající se způsobu odměňování a výše platu lidí s mentálním postižením.**

5.13 Práva a možnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotazovaní lidé měli možnost zvolit svoji odpověď ze 13 nabídnutých možností. Zároveň mohli vyjádřit svůj názor též písemně.

Ilustrace 12: Práva a možnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Lidé, kteří pracují s lidmi s mentálním postižením, přiznávají těmto lidem ve větší míře různá práva nežli je tomu ve skupině ostatních lidí. Výjimku tvoří dvě oblasti. Jedná se o právo lidí s mentálním postižením mít děti a možnost lidí s mentálním postižením pobírat invalidní důchod. V těchto dvou oblastech zastávají lidé běžné společnosti početnější shodu ve srovnání se skupinou pracovníků.

V rámci práva „mít děti“ lidé dosti často zmiňovali podmínku či názor, že mít děti by mohli mít lidé s mentálním postižením, kteří mají lehké mentální postižení nebo mají k rodičovství alespoň základní potřebné schopnosti a dovednosti.

Předpokládám, že důvodem pro častější souhlas běžné společnosti s možností přijímat invalidní důchod osobami s mentálním postižením je menší informovanost zástupců běžné společnosti o možnostech těchto lidí účastnit se pracovního procesu. Samozřejmě ale ne všichni jsou schopni zajistit si potřebné finanční prostředky v plném rozsahu samostatně. To je nejspíše důvodem pro tento názor běžné společnosti, která

respektuje odlišné potřeby lidí s mentálním postižením a je ochotna poskytovat potřebné finance na zajištění jejich potřeb formou invalidního důchodu.

93,75 % všech dotazovaných uvedlo, že lidé s mentálním postižením mohou udržovat kontakty s blízkými lidmi a rodinou. 79,17 % lidí přiznává těmto lidem právo dostávat mzdu či odměnu za práci. Volný pohyb by lidem s mentálním postižením umožnilo 81,25 % všech dotázaných. 62,5 % lidí myslí, že mohou lidé s mentálním postižením vlastnit majetek. 75 % dotázaných přiznává těmto lidem právo žít sexuálním životem. Děti by mohli lidé s mentálním postižením mít dle 39,58 % ze skupiny 48 dotázaných. Právo pracovat uvedlo 83,33 % dotázaných. Požadovat ochranu soukromí a intimity mohou lidé s mentálním postižením dle 75 % všech dotázaných. Právo účastnit se soudního procesu přiznává těmto lidem 52,08 % dotazovaných, právo na zajištění lékařské péče 81,25 % dotazovaných. Hospodařit s vlastními finančními prostředky mohou lidé s mentálním postižením dle 58,33 % dotázaných lidí. Možnost lidí s mentálním postižením pobírat invalidní důchod zvolilo celkem 77,08 % dotázaných. 16,67 % dotázaných označilo jinou možnost, v rámci které nejčastěji lidé psali, že dle jejich názoru záleží na míře postižení a že jistě existují i další možnosti a oblasti dodržování práv osob s mentálním postižením.

Lze konstatovat, že společnost respektuje práva lidí s mentálním postižením dostatečně. Zejména v běžných oblastech, jako je udržování kontaktu s blízkými lidmi, práce, zajištění lékařské péče nebo volný pohyb, dosáhly odpovědi vysokého procentuálního zhodnocení. Tímto je potvrzen předpoklad číslo 4, který zní, že **respekt k právům lidí s mentálním postižením není podmíněn existencí konkrétního vzájemného vztahu jednotlivce k osobě s mentálním postižením.**

Pro další zvýšení povědomí společnosti o právech lidí s mentálním postižením by bylo vhodné otevřít diskuzi v rámci společnosti a poskytnout lidem kvalitní informace a vzdělávání např. prostřednictvím médií.

5.14 Prožívání a volní vlastnosti lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

Dotazovaní lidé zodpovídali celkem tři otázky v této oblasti.

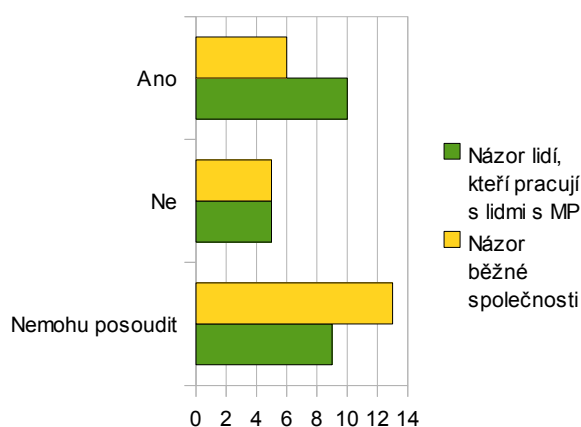
- „Mají dle vašeho názoru lidé s mentálním postižením jinou představu o štěstí,

než je tomu u zbytku populace?“ (odpověď „ano – ne – nemohu posoudit“).

- „Jsou dle vašeho názoru mezi lidmi s mentálním postižením lidé aktivní, s vysokou vůlí po seberealizaci?“ (odpověď „ano – ne – nemohu posoudit“).
- „Jsou dle vašeho názoru lidé s mentálním postižením učenliví?“ („ano – ne“).

Zároveň mohli dotázaní zástupci společnosti u všech těchto jmenovaných otázek doplnit svůj názor písemně.

Představu dotázaných o štěstí prožívaném lidmi s mentálním postižením znázorňuje následující ilustrace.

Ilustrace 13: Představa o štěstí lidí s mentálním postižením pohledem společnosti

41,67 % lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením soudí, že tito lidé mají jinou představu o štěstí, než je tomu u zbytku populace. Srovnáním je skupina laické veřejnosti, v níž lidé zastávají kladný názor pouze z 25% a tento názor je vyvážen odpovědí zápornou (20,8 % z obou dotazovaných skupin).

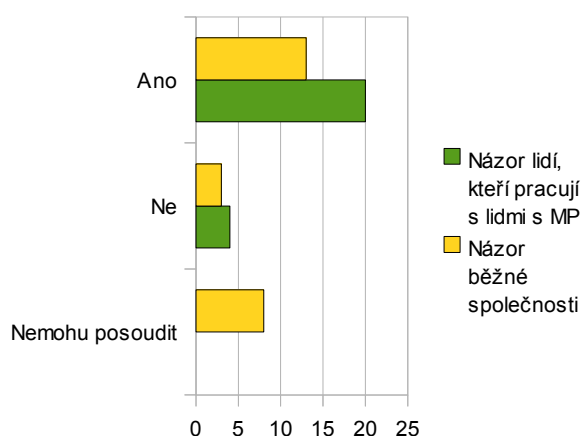
Zdá se, že lidé, kteří velice dobře znají představy samotných lidí s mentálním postižením o štěstí, zároveň představy těchto lidí o štěstí jinak hodnotí. Na tomto místě však nelze zjistit, zda hodnotí pracovníci odlišnou představu o štěstí u lidí s mentálním postižením kladně či záporně – zda je jejich názor vytvořen na základě reálných a objektivních důvodů nebo zda pracovníci lidem s mentálním postižením přisuzují roli jedinců, pro které je problém přizpůsobit se okolí.

Obecně se však domnívám, že i mezi lidmi z většinové společnosti existuje mnoho podob a představ o štěstí, proto by pracovníci neměli posuzovat představu

o štěstí právě u lidí s mentálním postižením ve zvýšené míře odlišně. Je-li tomu tak, vnímám závěr jako negativní hodnocení pracovníků v této sledované oblasti.

Největší počet shodných odpovědí v rámci jedné dotazované skupiny osob tvoří lidé, kteří se profesně nevěnují podpoře lidí s mentálním postižením. Tato skupina uvedla, že nemůže problematiku posoudit a odpovědět tak na položenou otázku (54,2 % ze skupiny laické veřejnosti).

Následující ilustrace znázorňuje postoje lidí týkající se aktivity a vůle lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti.

Ilustrace 14: Jsou lidé s mentálním postižením aktivní, s vysokou vůlí po seberealizaci?

Celkem 68,75 % ze všech 48 dotázaných lidí uvedlo, že lidé s mentálním postižením jsou nebo mohou být aktivní a disponují vysokou vůlí po seberealizaci. Je pozitivní, že tento názor sdílejí především lidé, kteří se profesně zabývají podporou lidí s mentálním postižením. Pracovníci doplňovali odpověď o tyto své názory:

- „Ano, ale záleží na stupni postižení. Jsou takoví, kteří chtějí žít jako normální lidé.“
- „Ano, ale spíše výjimečně.“
- „Jen někteří.“

Zástupci laické veřejnosti uvedli tyto názory:

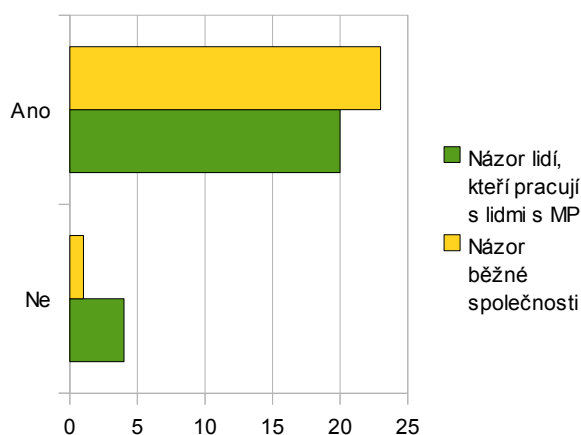
- „Předpokládám, že vzhledem k řadě překážek, které jim v tom brání, mají mnohem větší vůli k seberealizaci.“
- „Pravděpodobně ano, pevně věřím, že ano, záleží na stupni postižení.“

Další z výše uvedených otázek této kapitoly se zabývala zjišťováním názorů společnosti v rámci oblasti učenlivosti lidí s mentálním postižením.

Názor, že jsou lidé s mentálním postižením učenliví, zastává 89,58 % všech dotazovaných. Jeden z pracovníků k tomuto dodává, že „někteří víc, někteří méně.“

Zbývajících 5 dotázaných z celkového počtu 48 lidí myslí, že lidé s mentálním postižením učenliví nejsou (10,42 %). Čtyři z těchto pěti lidí se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením.

Ilustrace 15: Učenlivost lidí s MP

Zástupci běžné společnosti jsou i v tomto případě optimističtější oproti skupině pracovníků. Přesto jsou tato zjištěná data pozitivní, dokládají, že společnost spatřuje v lidech s mentálním postižením osoby s vlastním potenciálem vývoje.

5.15 Charitativní akce pořádané ve prospěch lidí s mentálním postižením z pohledu dotázaných zástupců společnosti

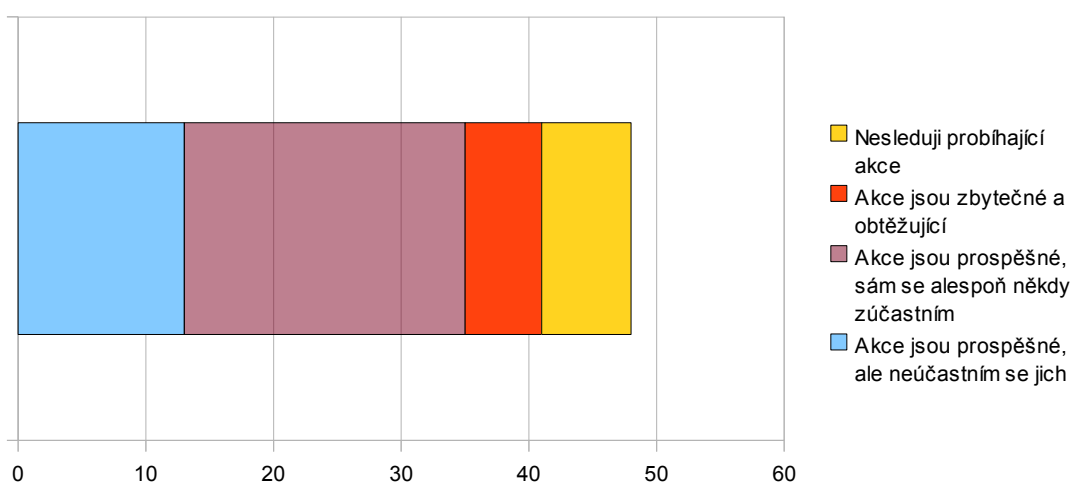
Probíhající akce, prodeje a sbírky ve prospěch lidí s mentálním postižením považují lidé dle zjištěných údajů nejčastěji za „prospěšné, sami se jich alespoň někdy účastní“. Tuto odpověď zvolilo 37,6 % z celkového počtu pracovníků a 54,2 % z celkového počtu zástupců běžné společnosti.

Lze usuzovat, že menší podíl lidí, kteří se účastní sbírek a charitativních akcí, je zastoupen skupinou pracovníků z toho důvodu, že lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, mohou považovat svůj vykonávaný přínos

za dostatečný oproti lidem, kteří pracují v jiné oblasti a chtějí být taktéž nějakým způsobem lidem s mentálním postižením nápomocni.

Ženy volily variantu, že sbírky a charitativní akce jsou potřebné, a samy se jich alespoň někdy zúčastní, ve 45,8 % procentech případů v rámci své skupiny ženského pohlaví. Stejného procentuálního výsledku však dosáhli též muži (45,8 % dotázaných ze skupiny mužů).

Následující ilustrace ukazuje rozložení názorů lidí v rámci všech 48 dotázaných zástupců společnosti na potřebnost, přínos a smysluplnost charitativních akcí.

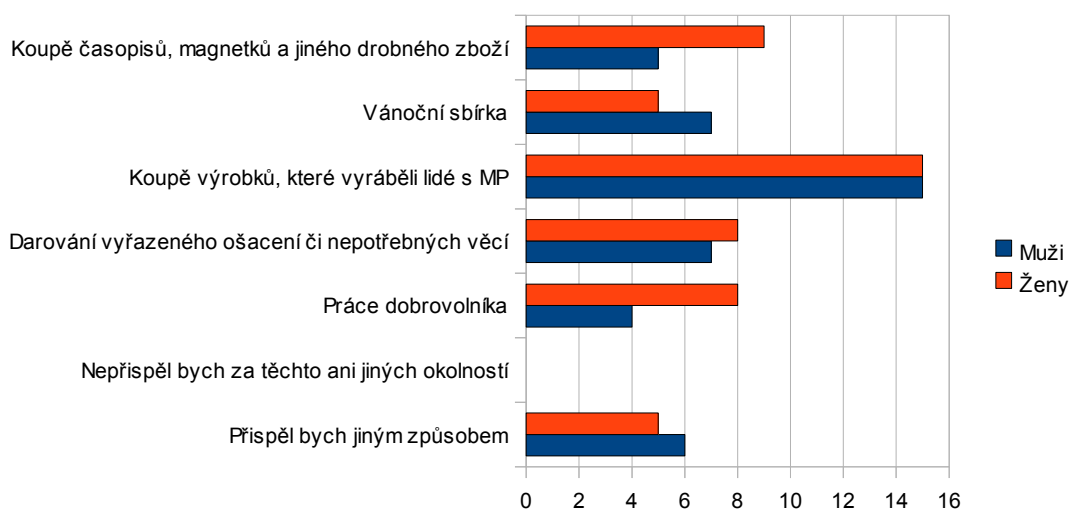

Ilustrace 16: Názor společnosti na potřebnost sbírek a charitativních akcí ve prospěch lidí s mentálním postižením

Způsobem, který by lidé nejčastěji volili s úmyslem přispět ve prospěch lidí s mentálním postižením, je koupě výrobků, které lidé s mentálním postižením vyráběli nebo se na jejich výrobě podíleli (takto odpovědělo 62,5 % ze všech dotazovaných).

Toto zjištění by se mohlo uplatnit v rámci praktického provozu při práci s lidmi s mentálním postižením, zejména při záměru získávání finančních prostředků.

Další názory na možné způsoby přispění dotázaných lidí uvádí ilustrace 17.

Ilustrace 17: Za jakých okolností jsou lidé nejspíše ochotni poskytnout dar či podporu ve prospěch lidí s mentálním postižením

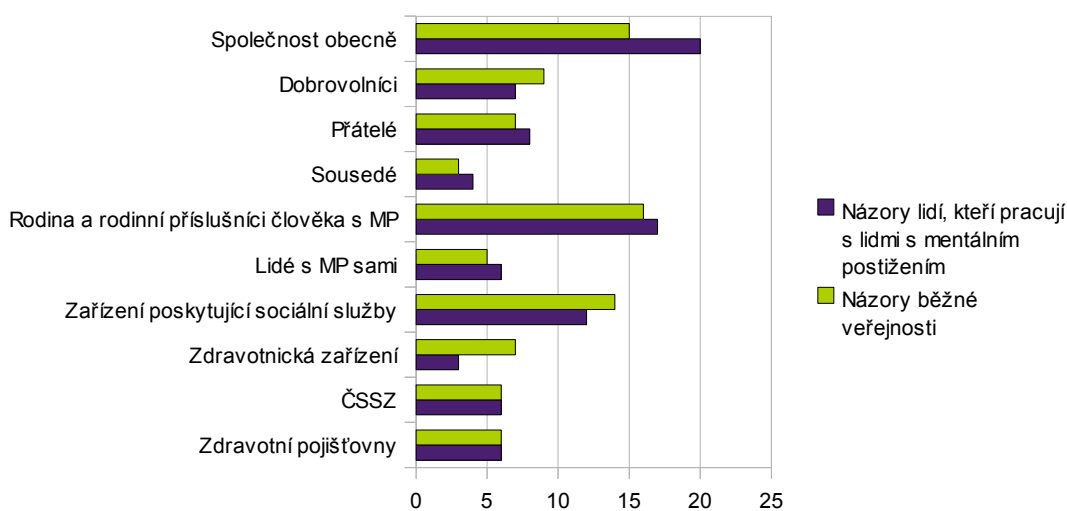
Jako možnost přispět jiným způsobem lidé jmenovali např. osobní kontakt s lidmi s mentálním postižením. Jedna žena, pracující s lidmi s mentálním postižením uvedla, že pro tyto osoby nakupuje oblečení a sportovní potřeby. Muž ze skupiny laické veřejnosti uvedl, že přispívá formou vlastní práce – projektuje stavby pro bydlení lidí s mentálním postižením.

Je pozitivní, že žádný z dotázaných nevedl možnost, že by nepřispěl za žádných jmenovaných ani jiných okolností. Je zřejmé, že každý, kdo chce pomoci, svůj způsob a příležitost nalezne.

Předpoklad číslo 6, který zní, že **ochota společnosti aktivně se zúčastňovat podpory a pomoci lidem s mentálním postižením se projevuje častěji v rámci skupiny ženského pohlaví**, nebyl potvrzen. Ženy pouze ve větším počtu, ve srovnání s muži, jmenovaly možnosti, jak by eventuálně přispěly ve prospěch lidí s mentálním postižením. Skutečnou podporu v rámci probíhajících sbírek a charitativních akcí však poskytlo 11 žen a 11 mužů. Ochota žen a mužů aktivně se zúčastňovat podpory a pomoci lidem s mentálním postižením je srovnatelná v obou těchto skupinách.

5.16 Kdo by měl lidem s mentálním postižením dle názoru dotázaných zástupců společnosti nejvíce pomáhat

Dotazovaní lidé měli pro zodpovězení otázky „jaký druh podpory považujete za nejpřínosnější – kdo by měl lidem s mentálním postižením nejvíce pomáhat?“ na výběr z deseti možností. Mohli označit více odpovědí současně.

Ilustrace 18: Kdo by měl lidem s mentálním postižením nejvíce pomáhat dle názorů dotázaných zástupců společnosti

Zástupci laické veřejnosti nejčastěji soudí, že by podporu lidem s mentálním postižením měla zajišťovat rodina a rodinní příslušníci (66,6 % lidí z této skupiny), společnost obecně (62,5 % lidí z této skupiny) a zařízení poskytující sociální služby (58,3 % lidí z této skupiny).

Lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením soudí, že podporu lidem s mentálním postižením by měl zajišťovat především stát (83,3 % lidí z této skupiny), rodina a rodinní příslušníci (70,8 % lidí z této skupiny) a zařízení poskytující sociální služby (50 % lidí z této skupiny).

Vysoké zastoupení odpovědí, že by podporu lidem s mentálním postižením měl zajišťovat stát, rodina a zařízení sociálních služeb dokládá, že je pro lidi přirozená představa ponechávat osoby s mentálním postižením v okruhu jejich rodiny, případně rodině umožnit, aby svému členu s mentálním postižením poskytla co nejefektivnější podporu. Zároveň společnost očekává pomoc ze strany státu v různé podobě, jak

dokládají ostatní zvolené odpovědi (podporu ze strany správy sociálního zabezpečení a zdravotních pojišťoven zvolilo v obou případech 25 % z celkového počtu dotazovaných a podporu ze strany zdravotnických zařízení 20,8 % ze všech dotázaných).

S podporu ze strany dobrovolníků počítá 33,3 % dotázaných. Sousedé by měli pomoci dle 14,58 % lidí a přátelé dle 31,25 % dotázaných lidí. Aktivitu samotných lidí s mentálním postižením očekává 22,9 % z celkového počtu dotázaných, což představuje značný rozdíl oproti podpoře poskytované prostřednictvím státu obecně.

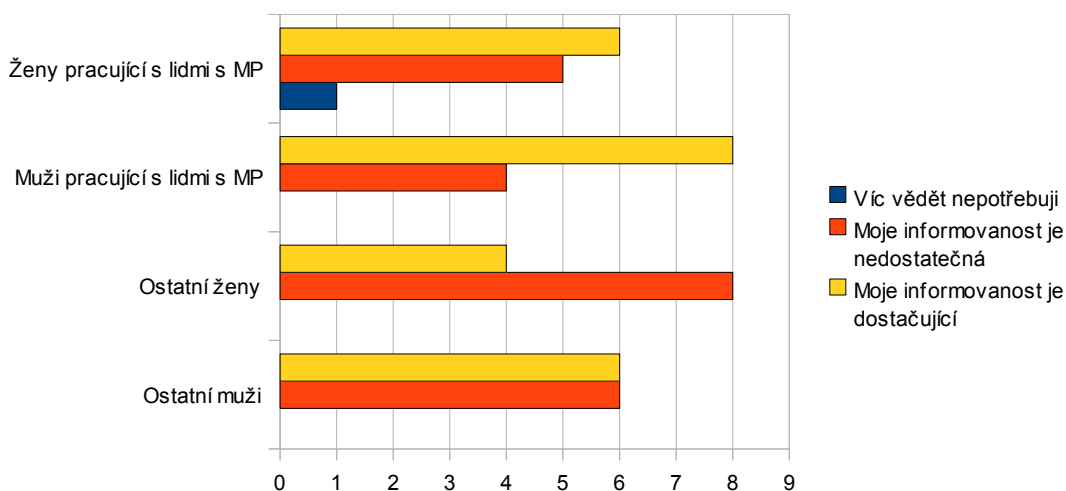
Na základě těchto zjištěných údajů lze konstatovat částečné potvrzení předpokladu číslo 5, který zní, že **ve společnosti převládá názor, že by měl podporu a péči osobám s mentálním postižením zajišťovat především stát, ve srovnání se samotným člověkem s mentálním postižením, jeho rodinou nebo nejbližším okolím.**

Částečné proto, že se vyskytly ve značném počtu také názory lidí přisuzující jednu z hlavních rolí při péči o lidi s mentálním postižením jejich rodině a rodinným příslušníkům.

5.17 Míra informovanosti dotázaných zástupců společnosti o životě a potřebách lidí s mentálním postižením

Následující zobrazení znázorňuje subjektivní pocity uvedených skupin dotazovaných lidí týkající se jejich informovanosti o životě a potřebách lidí s mentálním postižením.

Jak bylo možné předpokládat, lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, považují míru vlastní informovanosti o životě a potřebách těchto lidí za dostačující ve větším počtu, nežli tomu je u skupiny běžné společnosti. A naopak, zejména ženy z řad laické veřejnosti hodnotí svoji informovanost jako nedostatečnou (ilustrace 19).

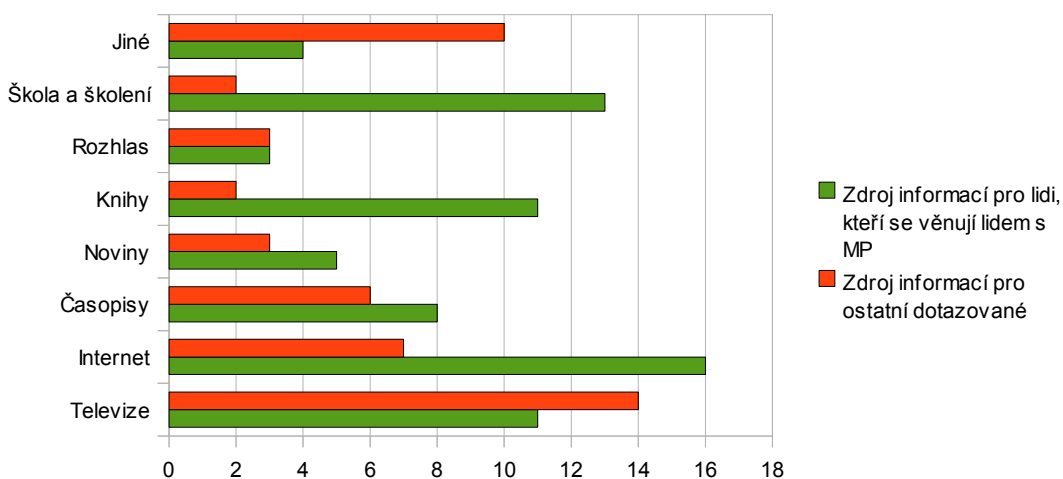

Ilustrace 19: Informovanost dotázaných zástupců společnosti o životě a potřebách lidí s mentálním postižením

Prostředkem, který lidé nejčastěji využívají pro získání informací o životě a potřebách lidí s mentálním postižením, je televize (52 % z celkového počtu dotázaných) a internet (47,9 % z celkového počtu dotázaných).

Těchto prostředků je také zároveň možné využívat pro zvyšování celkové informovanosti a zkvalitňování postojů společnosti k lidem s mentálním postižením.

Rozložení jednotlivých informačních zdrojů, které využívají jednotlivé dotazované skupiny, uvádí následující ilustrace.

Ilustrace 20: Informační zdroje nejčastěji využívané k získání informací o životě a potřebách lidí s mentálním postižením

Z ilustrace vyplývá, že pro obě sledované skupiny lidí jsou důležitější jiné informační zdroje. U pracovníků, věnující se lidem s mentálním postižením, se jedná především o internet, školy a školení, televizi a knihy. Ostatní lidé čerpají informace zejména z televizního vysílání a z jiných zdrojů, mezi které uvedli zejména osobní kontakt s osobou s mentálním postižením.

SHRNUTÍ

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 48 osob. Jednalo se o 12 žen a 12 mužů, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením a o 12 žen a 12 mužů, kteří pracují mimo tuto oblast péče o osoby s mentálním postižením. Dotazovaní byli zvoleni na základě srovnatelných věkových skupin a dosaženého vzdělání.

Výzkumné šetření proběhlo formou dotazníku, který byl umístěn v síti internet. Dotazovaní lidé, kteří se výzkumného šetření zúčastnili, byli osloveni prostřednictvím e-mailu. Vyplnění dotazníku bylo anonymní, vyplňování se zúčastnili lidé z celé České republiky.

V rámci vyplňování subjektivních definic ze strany dotazovaných, které se měly týkat charakteristiky člověka s mentálním postižením, uváděla převážná většina těchto dotázaných na prvním místě označení člověk. U skupiny lidí, kteří se profesně nevěnují podpoře lidí s mentálním postižením, se objevily některé předsudky při stanovení charakteristiky lidí s mentálním postižením. Zaznělo zde např. označení „chudák“ či „velké citlivé dítě“. Obecně však lze konstatovat, že všichni dotázaní projeví dostatečně empatický přístup při popisu lidí s mentálním postižením.

Převážná většina dotázaných lidí uvedla, že lidé s mentálním postižením mají v současné době dle jejich názoru naději na seberealizaci (kladně odpovědělo 85,42 % dotázaných). Zazněly však také hlasy, že dostatečná seberealizace se týká zejména schopnějších osob z řad lidí s mentálním postižením. Zjištěná data dokládají, že společnost přistupuje k osobám s mentálním postižením dostatečně zodpovědně a snaží se jim umožňovat naplňování jejich přání a potřeb.

Dotazovaní spatřují největší přínos lidí s mentálním postižením pro společnost v tom, že se osoby s mentálním postižením mohou stát našimi přáteli (37,5 % odpovědí), mohou nám ukázat, jak prožít naplněný a plnohodnotný život (35,42 % odpovědí), mohou kvalitně pracovat a pracují jako ostatní lidé (31,25 % odpovědí) nebo nám mohou svou prací zprostředkovat zážitek z uměleckého či jiného vzniklého díla (31,25 % odpovědí).

12,5 % lidí uvedlo, že přínos lidí s mentálním postižením pro společnost nespatřují. Alarmující je, že tito lidé náležejí ke skupině lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením. V tomto, ale i dalších případech, by bylo vhodné

věnovat se problematice v rámci dalšího vzdělávání těchto profesionálů.

66,7 % ze všech 48 dotázaných lidí uvedlo, že lidé s mentálním postižením nemají „lehčí život“, jejich postižení jim nepřináší žádné výhody. Soudí, že každý, i lidé s mentálním postižením, má své starosti a trápení. Lidé s mentálním postižením mají dle dotázaných zástupců společnosti život obtížný, společnost není připravena tyto lidi vést. Skupina lidí, která zastává názor, že lidé s mentálním postižením snadnější život mají (jedná se o 10,42 % lidí), argumentuje tím, že tyto osoby neřeší stres, nepřemýšlí tak jako my, apod. I přes tyto předsudky, které vyvstaly, však lze konstatovat, že společnost nezlehčuje život lidí s mentálním postižením, naopak, jednotliví zástupci dotázaných pocítují potřebu integrace těchto lidí.

60,4 % dotazovaných uvedlo, že vlastnosti lidí s mentálním postižením nelze zobecnit, protože každý je svůj. Z konkrétních vlastností, které byly nejpočetněji zastoupeny, označovali dotazovaní lidé nejvíce tu vlastnost, že jsou lidé s mentálním postižením otevření a přátelští (39,58 %). Nejširší škálu vlastností u lidí s mentálním postižením označovaly ženy, které s těmito lidmi pracují. Zároveň obě skupiny žen volily též vlastnosti negativní, jako je lenost a lehkomyšlnost.

Při běžném setkání s lidmi s mentálním postižením, např. na ulici nebo v dopravním prostředku, lidé nejčastěji sledují, zda lidé s mentálním postižením nepotřebují jejich pomoc (43,75 %). Druhou, nejčastěji zastoupenou možností jsou výpovědi dotázaných, že si lidé s mentálním postižením nevšímají, berou je jako ostatní (39,58 %). Soucit pocítuje při setkání s těmito lidmi 14,6 % dotázaných. Lze říci, že setkávání s lidmi s mentálním postižením nečiní společnosti problémy, jde o běžnou situaci. Objevil se vysoký podíl lidí, kteří by těmito lidem nabídli svoji pomoc, přestože s nimi nepřicházejí do kontaktu. Tímto došlo k vyvrácení předpokladu číslo 1, který hovoří o tom, že **kvalita postojů společnosti k osobám s mentálním postižením je pozitivně ovlivňována intenzitou a kvalitou trvání vzájemného vztahu či kontaktu.**

83,34 % dotázaných soudí, že pohlaví osoby s mentálním postižením nemá vliv na míru její zneužitelnosti. Skutečnost, že jsou snáze zneužitelné ženy s mentálním postižením, soudí 14,58 % dotazovaných.

Přání a touhy lidí s mentálním postižením jsou dle dotázaných zástupců společnosti reálné a naplnitelné (soudí 52,08 % dotázaných). Lidé, kteří nepřicházejí

s osobami s mentálním postižením profesně do kontaktu, neoznačili ani v jednom případě, že by lidé s mentálním postižením reálné přání a touhy neměli. Tento názor zastávají pouze lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují (18,75 %). O nereálnosti tužeb lidí s mentálním postižením jsou přesvědčeny především ženy z této skupiny pracovníků. Kvalitnější postoje v této oblasti tedy vykazala skupina lidí, která s lidmi s mentálním postižením nepřichází profesně do kontaktu. Inspirace u zástupců laické veřejnosti a větší přiznání reálnosti přání lidí s mentálním postižením, se ukazuje jako jednou z alternativ pro zkvalitnění poskytované podpory ze strany profesionálů.

Osoby s mentálním postižením by měli dle názoru dotázaných skupin lidí bydlet nejlépe ve vlastním bytě za podpory asistenta (takto odpovědělo 31,25 % dotázaných). Z odpovědí vyplynulo, že společnost očekává možnost volby při zajišťování bydlení lidí s mentálním postižením. Byl potvrzen předpoklad číslo 2 o tom, že **lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují, zastávají ve větší míře názor, že by lidé s mentálním postižením měli bydlet v některém zařízení poskytujícím sociální služby, oproti ostatním zástupcům společnosti.**

Společnost má reálnou představu o pracovním začlenění osob s mentálním postižením. Obě sledované skupiny, běžná veřejnost i pracovníci věnující se osobám s mentálním postižením, spatřují možné pracovní začlenění těchto osob zejména v oblasti drobných domácích prací. Celkově nejčastěji zastoupenou činností, kterou by měli být osoby s mentálním postižením zaměstnány, je keramika (uvedlo 58,3 % dotázaných) a již zmíněné drobné domácí práce (58,3 % ze všech 48 dotázaných).

Dle názoru společnosti by měli lidé s mentálním postižením dostávat plat dle odvedené práce a její kvality (takto odpovědělo 43,75 % lidí) nebo v té výši, která je běžně za tento typ práce poskytována (41,67 % lidí). Zejména pracovníci, věnující se lidem s mentálním postižením uváděli, že neví, jaký plat by měli tyto lidé dostávat. Jeden z pracovníků uvedl, že lidé s mentálním postižením by neměli dostávat plat žádný, protože jejich podíl na vykonané práci není dostatečný. Laická veřejnost prokázala v tomto bodě o něco kvalitnější postoj ve srovnání se skupinou profesionálů. Předpoklad číslo 3, tak jak byl původně stanoven, se však potvrdil, **obě hodnotící skupiny mají srovnatelný názor týkající se způsobu odměňování a výše platu lidí s mentálním postižením.**

Lidé, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, přiznávají

těmto lidem ve větší míře osobní práva. Výjimku tvoří právo lidí s mentálním postižením mít děti a pobírat invalidní důchod. V těchto dvou oblastech byly kladné odpovědi laické veřejnosti početnější. Nejvíce zastoupeným právem, které lidem s mentálním postižením společnost přisuzuje, je udržování kontaktu s rodinou a přáteli (93,75 % odpovědí). Následuje právo pobírat mzdu či odměnu za práci (79,17 %), právo na volný pohyb dle schopností lidí s mentálním postižením (81,25 %) a právo žít sexuálním životem (75 %). Na základě zjištěných dat byl potvrzen předpoklad číslo 4 hovořící o tom, že **respekt k právům lidí s mentálním postižením není podmíněn existencí konkrétního vzájemného vztahu jednotlivce k osobě s mentálním postižením.**

41,67 % profesionálů soudí, že lidé s mentálním postižením mají jinou představu o štěstí, než je tomu u zbytku populace. Ve skupině laické veřejnosti je tento názor zastoupen pouze u 25 % dotázaných. Mnoho lidí z této skupiny zvolilo možnost „nemohu posoudit“ (52,4%), což lze předpokládat vzhledem k jejich minimálnímu kontaktu s osobami s mentálním postižením. Aktivitu a vůli po seberealizaci přiznává lidem s mentálním postižením 68,75 % ze všech dotázaných lidí. Je pozitivní, že se v tomto případě jedná zejména o pracovníky profesně se orientující na podporu lidí s mentálním postižením. Učenlivost spatřuje u lidí s mentálním postižením 89,58 % všech dotázaných. 8,3 % lidí, kteří osoby s mentálním postižením za učenlivé nepovažují, pocházejí z řad profesionálů (oproti 2,08 % lidí z laické veřejnosti, kteří mají totožný, negativní názor). Laická veřejnost prokázala větší míru optimismu vztahující se ke způsobu prožívání a volným vlastnostem lidí s mentálním postižením. Celkově jsou však zjištěná data pozitivní, společnost spatřuje možnost rozvoje lidí s mentálním postižením a tím i jejich kvalitního začlenění.

Předpoklad číslo 6, který zní, že **ochota společnosti aktivně se zúčastňovat podpory a pomoci lidem s mentálním postižením se projevuje častěji v rámci skupiny ženského pohlaví**, nebyl potvrzen. Ženy i muži se zúčastňují charitativních sbírek a akcí ve stejném poměru. Ženy pouze označily více možných variant a možností, za jakých okolností by byly nejspíše ochotné přispět ve prospěch lidí s mentálním postižením. Jako do budoucna více využitelnou příležitostí při péči o osoby s mentálním postižením se rýsuje využití práce dobrovolníků (25 % dotázaných by bylo ochotno nabídnout svoji pomoc). Srovnání poskytované podpory v rámci sbírek a akcí

vyšlo pozitivněji pro skupinu běžné veřejnosti (54,2 %) oproti profesionálům (37,6 %). Tento rozdíl je způsoben pravděpodobně skutečností a pocitem, že pracovníci již svoji pomoc lidem s mentálním postižením věnují, a to v rámci svého zaměstnání. Dle názorů společnosti by měla osobám s mentálním postižením v největší míře pomáhat společnost obecně (72,92 %) a rodina a rodinní příslušníci (68,75 %). Zde je patrné, že pro společnost je přirozené, aby se člověku s mentálním postižením věnovala rodina, zároveň však očekává dostatečnou a efektivní podporu od státu. Tím došlo částečně k potvrzení předpokladu číslo 5, který říká, že **ve společnosti převládá názor, že by měl podporu a péči osobám s mentálním postižením zajišťovat především stát, ve srovnání se samotným člověkem s mentálním postižením, jeho rodinou nebo nejbližším okolím.**

Více informování o životě a potřebách lidí s mentálním postižením se cítí být lidé, kteří se profesně věnují podpoře těchto lidí. Nejčastějšími zdroji pro získávání informací jsou televize (52 %) a internet (47,9 %). Tohoto lze využít k potřebnému zvýšení informovanosti lidí o právech, potřebách a životě lidí s mentálním postižením.

Pro potřeby pracovníků lze jen doporučit další vzdělávání, exkurze v jiných zařízeních, sebezobnavací semináře či kurzy a zejména rozpoznání a stanovení hlavních důvodů toho, proč se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením.

ZÁVĚR

V rámci proběhlého výzkumného šetření došlo k potvrzení, ale i k vyvrácení šesti stanovených předpokladů.

Nepotvrdil se předpoklad číslo 1, který hovoří o tom, že kvalita postojů společnosti k osobám s mentálním postižením je pozitivně ovlivňována intenzitou a kvalitou trvání vzájemného vztahu či kontaktu.

Předpoklad číslo 2 potvrzen byl. Hovoří o tom, že lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením pracují, zastávají ve větší míře názor, že by lidé s mentálním postižením měli bydlet v některém zařízení poskytujícím sociální služby, oproti ostatním zástupcům společnosti.

Předpoklad číslo 3 se ve svém původním znění potvrdil, obě hodnotící skupiny, skupina profesionálů věnujících se podpoře lidí s mentálním postižením i skupina laické veřejnosti, mají srovnatelný názor týkající se způsobu odměňování a výše platu lidí s mentálním postižením.

Potvrzen byl též předpoklad číslo 4 hovořící o tom, že respekt k právům lidí s mentálním postižením není podmíněn existencí konkrétního vzájemného vztahu jednotlivce k osobě s mentálním postižením, i lidé, kteří s lidmi s mentálním postižením do kontaktu nepřicházejí, jim běžně přiznávají práva ve sledovaných oblastech.

Částečně potvrzen byl předpoklad číslo 5, který říká, že ve společnosti převládá názor, že by měl podporu a péči osobám s mentálním postižením zajišťovat především stát, ve srovnání se samotným člověkem s mentálním postižením, jeho rodinou nebo nejbližším okolím. Částečně potvrzen byl proto, protože se objevilo mnoho hlasů z řad dotazovaných, kteří přisuzují pomoc osobám s mentálním postižením zejména též jejich rodině a rodinným příslušníkům.

Předpoklad číslo 6, který zní, že ochota společnosti aktivně se zúčastňovat podpory a pomoci lidem s mentálním postižením se projevuje častěji v rámci skupiny ženského pohlaví, nebyl potvrzen. Ženy i muži se zúčastňují charitativních sbírek a akcí rovným dílem.

Výzkumným šetřením jsem nahlédla po postojů současné společnosti, které se týkají názorů na osoby s mentálním postižením.

U lidí, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením, jsem

v různých oblastech zaznamenala o něco negativnější postoje k lidem s mentálním postižením, nežli tomu bylo u skupiny laické veřejnosti. Tento jev se sice týkal malého procenta z celé skupiny dotazovaných pracovníků, zastoupený však byl ve větším počtu oblastí a postojů. Jedná se především o oblast seberealizace lidí s mentálním postižením, jejich přínosu pro společnost, vlastností, které jsou jim přisuzovány, reálnosti a splnitelnosti jejich přání, finančního ohodnocení za vykonanou práci a jejich prožívání a volných vlastností. Zjištěné závěry mohou být interpretovány dvojím způsobem.

První z nich předpokládá, že lidé, profesně se věnující podpoře lidí s mentálním postižením, přistupují k těmto osobám zodpovědně, profesionálně a snaží se co nejlépe podporovat jejich přání a naplňovat jejich potřeby. Jejich cílem je osobní rozvoj lidí s mentálním postižením, kterým se věnují. Z této pozice si mohou být tito pracovníci vědomi oblastí, ve kterých lze navodit změny vedoucí ke zlepšení samostatnosti a nezávislosti osob s mentálním postižením.

Zpětná vazba jimi lidem s mentálním postižením poskytovaná, může být nepřiměřeně zvýšená, optimální nebo nedostačující. Zvolit vhodnou míru této zpětné vazby jistě není jednoduché. Přílišná otevřenost jejich přístupu však může přinášet neuvědomované (někdy též nepatrné) překračování hranice v partnerském přístupu ve vztahu k lidem s mentálním postižením. Na tomto místě je vhodné pamatovat na osobu s mentálním postižením jako na uživatele služeb; jako na osobu, kterou doprovázíme na její životní cestě.

Druhá interpretace tohoto jevu vychází z možnosti, že mohou být pracovníci z výkonu své práce unaveni, mohou být přetížení běžným provozem nebo ovlivněni nevhodnými pracovními postoji a stereotypy. V důsledku tohoto jsou jejich hodnotící postoje ve vztahu k lidem s mentálním postižením negativně ovlivněny.

Jistě bychom mohli jmenovat i další úhly pohledu pro vysvětlení těchto získaných dat, včetně možnosti, že jde o náhodně zvolený vzorek dotazovaných, který vykázal konkrétně tyto výstupy.

Individualita lidí je vždy určující pro všechny oblasti našeho života, činí život pestrým a neobvyklým. Tato skutečnost by myslím měla zůstat hlavním měřítkem pro posuzování lidí napříč různými skupinami a vytváření si postojů k nim.

Na základě zjištěných údajů mohu konstatovat, že postoje společnosti k lidem s mentálním postižením jsou, a se snaží být, ohleduplné, přívětivé a zohledňující práva

těchto lidí v nejvyšší možné míře.

Na základě výše popsaných zjištění je nadále vhodné vyhledávat prostor pro větší informovanost společnosti o životě těchto lidí a pro další vzdělávání zejména pracovníků, kteří se profesně věnují podpoře lidí s mentálním postižením.

POUŽITÉ ZDROJE

BARTOŇOVÁ, M.; BAZALOVÁ, B.; PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*. 2. vydání Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

ČERNÁ, M. a kol. *Česká psychopedie : Speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha : Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3

DOBROMYSL [online]. VAVŘÍK, L. *Bydlet znamená cítit se doma* [cit. 1. 4. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1190>>.

FISHER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika : Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

HÁJKOVÁ, V.; STRNADOVÁ, I. *Inkluzivní vzdělávání*. 1. vydání Praha : Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7.

HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 4. vydání Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6.

KAVÁRNA VESMÍRNA [online]. *Pracovně tréninkový program* [cit. 1. dubna 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.vesmirna.cz/pracovne-treninkovy-program/poslani-a-cile-programu>>.

MPSV. *Standardy kvality sociálních služeb : Výkladový sborník pro poskytovatele*. Praha : MPSV, 2008.

MPSV. *Vyhláška č. 505/2006 Sb.*

MPSV. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe : Průvodce poskytovatele*. Praha : MPSV, 2002.

NADACE SIRIUS: *Monitoring problematiky dětí se zdravotním postižením v České republice 2010*. Praha : Nadace Sirius, 2010. ISBN 978-80-902847-6-0.

NÁRODNÍ RADA OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM ČR. *Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010 - 2014* [online]. Aktualizace 5. 5. 2010 [cit. 14. března 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.nrzp.cz/dokumenty/np-ozp.pdf>>.

OURSURVEY.BIZ [online]. *Webové dotazníky* [použito pro distribuci dotazníku k této bakalářské práci Postoje společnosti k osobám s mentálním postižením]. Dostupné z WWW: <<http://www.oursurvey.biz/cs/home/>>.

PEOPLE FIRST [online]. *What is People First?* [cit. 2. března 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.peoplefirstltd.com/>>.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3

SPOLEČNOST PRO PODPORU LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V ČR, o. s. [online]. *Sebeobhájci* [cit. 24. února 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.spmPCR.cz/cs/sebeobhajci/>>.

ŠÍŠKA, J. *Mimořádná dospělost : Edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0992-4.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3., přepracované vydání Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

TITZL, B. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-86039-90-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a přepracované vydání Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1074-4.

VÁGNEROVÁ, M.; HADJ-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTECH, S. *Psychologie handicapu*. 2. vydání Praha : Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

VÁGNEROVÁ, M.; HADJ-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTECH, S. *Psychologie handicapu*. Praha : Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-582-3.

WIKI. *Etiketa jednání s lidmi s vývojovým postižením* [online]. Překlad Dobromysl.cz : ŠNYTOVÁ, L. Dostupné z WWW: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1653>>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AAMR	Americká asociace pro mentální retardaci
ČR	Česká republika
MP	Mentální postižení
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
nrzp	Národní rada osob se zdravotním postižením
s.	Strana
Sb.	Sbírka
spmpcr	Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice
SŠ	Středoškolské vzdělání
VOŠ	Vyšší odborné vzdělání
VŠ	Vysokoškolské vzdělání

PŘÍLOHY

Příloha 1	Dotazník vztahující se k bakalářské práci na téma Postoje společnosti k osobám s mentálním postižením
-----------	--

**Dotazník vztahující se k bakalářské práci na téma
Postoje společnosti k osobám s mentálním postižením**

Vážení,

jsm studentkou pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, katedra speciální pedagogiky. Budu velice ráda, naleznete-li si čas na vyplnění dotazníku vztahujícího se k výzkumnému šetření v rámci méj bakalářské práce, která si klade za cíl zmapovat postoje společnosti k lidem s mentálním postižením. Vyplnění dotazníku je anonymní.

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Adéla Brožová

Osobní údaje dotazovaného

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Věk:

- méně než 20 let
- 21 – 25 let
- 26 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- více než 50 let

3. Ukončené vzdělání:

- ZŠ
- SŠ
- VOŠ
- VŠ

4. Pracujete v sociální oblasti?

- ano
- ne

5. Pokud ano, na jaké pozici?

.....

6. Jaká je Vaše délka odborné praxe?

.....

7. V jakém typu zařízení pracujete?

.....

8. Jak by jste charakterizoval/a člověka s mentálním postižením:

.....

.....

.....

9. Vaše zkušenosti s lidmi s mentálním postižením jsou:

- s člověkem s mentálním postižením jsem ještě nepřišel/nepřišla do kontaktu
- člověka s mentálním postižením znám ze svého okolí
- s konkrétním člověkem s mentálním postižením mám velice pěkný vztah
- s lidmi s mentálním postižením pracuji
- jiná možnost – jaká:

.....

10. Myslíte, že mají lidé s mentálním postižením v současné době naději na seberealizaci?

- ano
- ne
- nevím, nedokážu posoudit

11. V čem spatřujete přínos lidí s mentálním postižením pro společnost?

- mohou kvalitně pracovat a pracují jako ostatní lidé
- jejich práce a tvorba nám přináší potěšení a zážitek z uměleckého či jiného vzniklého díla
- ukazují nám, jak prožít plnohodnotný a naplněný život
- mohou se stát našimi přáteli

- přínos nespátřuji
- nemohu posoudit

12. Myslíte, že mají (dle Vašeho pocitu) lidé s mentálním postižením „lehčí život“?

- ano (napište prosím, konkrétní příklad):

.....

- ne
- nevím

13. O lidech s mentálním postižením si myslím, že jsou:

- bezstarostní
- aktivní
- lehkomyslní
- touží po seberealizaci
- líní
- otevření a přátelští
- upovídání
- jiná možnost:

.....

- nelze zobecnit – každý je svůj

14. Jaké máte v okamžiku setkání s osobou s mentálním postižením osobní pocity (např. na ulici, v MHD...)?

- nevšímám si jich, беру je jako ostatní
- sleduji, zda nepotřebují s něčím pomoc
- pomoc nabízím hned
- pociťuji soucit
- mám zvláštní pocit, takováto setkání jsou pro mě nepříjemná
- pozoruji je, abych lépe poznal/a jejich projevy
- prohlédnu si je více než ostatní lidi a dále si jich pak nevšímám
- mám pocit neznáma

15. Jsou dle Vašeho názoru obecně snáze zneužitelní muži s mentálním postižením či ženy s mentálním postižením?

- snáze zneužitelní jsou muži
- snáze zneužitelné jsou ženy
- pohlaví nemá na míru zneužitelnosti vliv

16. Myslíte, že lidé s mentálním postižením mají reálné a vzhledem ke své situaci naplnitelné touhy a přání?

- ano
- ne
- nevím

17. Kde myslíte, že by měli dospělí lidé s mentálním postižením bydlet?

- doma u své rodiny
- v některém zařízení poskytujícím sociální služby mimo běžnou zástavbu města či obce
- ve vlastním bytě za podpory asistenta
- v zařízení sociálních služeb, které je součástí běžné zástavby obce
- v běžné zástavbě obce, raději však ne v mém sousedství
- jiná možnost:

.....

18. Jaká práce – zaměstnání, je dle Vašeho názoru vhodná pro to, aby ji vykonávali lidé s mentálním postižením?

- žádná – tito lidé nemohou být přínosem pro společnost
- drobné domácí práce
- keramika
- pletení košíků
- výrobky z papíru
- výtvarná činnost
- sport
- úklidové práce
- údržba parků a veřejných prostranství
- práce s počítačem

další

.....

nevím

19. Jaký plat by měli lidé s mentálním postižením dostávat?

symbolický

žádný – jejich podíl na vykonané práci není dostatečný

v té výši, která je běžně za tento typ práce poskytována

dle odvedené práce a její kvality

plat za vykonanou práci by měl dostávat opatrovník

nevím

20. Lidé s mentálním postižením mohou dle Vašeho názoru:

udržovat kontakty s blízkými lidmi a přáteli

dostávat mzdu či odměnu za práci

volně se pohybovat dle svých dovedností

vlastnit majetek

žít sexuálním životem

mít děti

pracovat

požadovat svoji ochranu soukromí a intimity

účastnit se soudního procesu

požadovat zajištění lékařské péče

hospodařit s vlastními finančními prostředky

pobírat invalidní důchod

další možnost:

.....

21. Mají dle Vašeho názoru lidé s mentálním postižením jinou představu o štěstí než je tomu u zbytku populace?

ano

ne

nemohu posoudit

22. Jsou dle Vašeho názoru mezi lidmi s mentálním postižením lidé aktivní, s vysokou vůlí po seberealizaci?

- ano
- ne
- nemohu posoudit

23. Jsou lidé s mentálním postižením učenliví?

- ano
- ne
- nemohou posoudit

24. Sbírky a charitativní akce včetně prodeje časopisů a předmětů ve prospěch lidí s mentálním postižením považujete za:

- prospěšné, ale neúčastním se jich
- prospěšné, sám/sama se jich alespoň někdy účastním
- zbytečné a obtěžující
- nesleduji probíhající akce

25. Jakým způsobem by jste byli nejspíše ochotni poskytnout dar či podporu ve prospěch lidí s mentálním postižením?

- koupě časopisu, magnetků či jiného drobného zboží
- vánoční sbírka
- koupě výrobku, který lidé s mentálním postižením vyráběli nebo se na jeho výrobě podíleli
- darování vyřazeného ošacení či jiných nepotřebných věcí
- práce dobrovolníka
- myslím, že bych ve prospěch lidí s mentálním postižením nepřispěl/a za žádných jmenovaných ani jiných okolností
- jiná možnost: jaká:

.....

26. Jaký druh podpory považujete za nejpřínosnější – kdo by měl lidem s mentálním postižením nejvíce pomáhat?

- zdravotní pojišťovny
- ČSSZ
- zdravotnická zařízení
- zařízení poskytující sociální služby
- lidé s mentálním postižením sami
- rodina a rodinní příslušníci ze širšího okruhu kolem člověka s mentálním postižením
- sousedé
- přátelé
- dobrovolníci
- společnost obecně

27. Pociťujete, že je vaše informovanost o životě a potřebách lidí s mentálním postižením dostačující?

- ano
- ne
- víc vědět nepotřebuji

28. Díky kterým zdrojům se Vám dostává nejvíce informací?

- televize
- internet
- časopisy
- noviny
- knihy
- rozhlas
- škola
- jiné:

Děkuji za vyplnění dotazníku